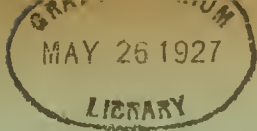

XX. KÖTET.

1922.

4—6. FÜZET.

BOTANIKAI KÖZLEMÉNYEK

ALAPITTATOTT 1901. NOVEMBER 20-IKÁN

A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT
NÖVÉNYTANI SZAKOSZTÁLYÁNAK FOLYÓIRATA

MOESZ GUSZTÁV

KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL SZERKESZTI

GOMBOCZ ENDRE

MEGJELENIK MINDEN MÁSODIK HÓNAPBAN

BUDAPEST,
KIADJA A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT
(Budapest, VIII., Eszterházy-utca 16. sz.)

1924.

TARTALOM.

INHALT.

	Oldal
Győrffy J.: Péterfi Márton	117
— — M. Péterfi	(19)
Ambrózy—Migazzi J. gróf: Növényrezervációk és parkok közép Európában és Magyarországon	128
— — Pflanzenreservationen und Parke in Mitteleuropa und Ungarn	(20)
Mágo c s y - D i e t z S.: A tölgylisztharmat peritheciumainak megjelenése hazánkban	133
— — Der Eichenmehltaupilz in Ungarn	(21)
Moesz G.: A tölgy magyarországi lisztharmatja	136
— — Über den Mehltau der Eiche in Ungarn	(22)
Méhes Gy.: Hazánk tölgyfagubacsai	140
— — Die Eichengallen Ungarns	(25)
Degen A.: A „Marrubium candidissimum L.”-ről	144
— — Ueber „Marrubium candidissimum L.”	(26)
Lyka K.: Kritikus és új magyar Thymus-alakok	145
— — Formae novae hungaricae generis Thymi	(26)
Jávorka S.: A magyar flóra néhány új alakja	149
— — Formae nonnullae novae florum hungaricarum	(26)
Irodalmi ismertető	151
Apró közlemények	152
Szakosztályi ügylek	156

BOTANIKAI KÖZLEMÉNYEK

A KIR. MAGY. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT
NÖVÉNYTANI SZAKÖSZTÁLYÁNAK FOLYÓIRATA

XX. KÖTET.

1922.

4—6. FÜZET

PÉTERFI MÁRTON

* 1875. II. 1.

† 1922. I. 30.

Péterfi Márton kidőltével kevesebb lett ismét ama szál, amely még mindig Hazslinszky-hoz vezet. Mint fiatal diákban már erősen jelentkezik a gyűjtés szenvedélye. Gyűjti a Természet minden ága tárgyait, szenvedélyesen gyűjté s figyelte Déván a pókokat, hangyákat. Nagy kirándulásokra megy, egész lefogyva a koplalástól, néhány napi távollét után Nagyról mindenféle szép ásvány-zsákmánnyal megrakva már alig tud hazavánszorogni Dévára. Már mint II. éves tanítóképzős növendék fordul a mohok felé. Hazslinszky-nek A magyar birod. mohflórája műve alapján meghatározza első moháját (*Catharinaea undulata* volt!) s egyenesen Hazslinszky-től kéri a jóváhagyást, addigi gyűjtéseit is felküldve hozzá. Hazslinszky azonnal választ adott s mindjárt első levelében erősen biztatta. Hazslinszky élte végéig ellátta nemcsak jó tanáccsal, hanem hogy vizsgálataiban ne akadhasson fel, később még mikroszkópot is ajánlékozott neki. Hazslinszky ajándékát, — mikor a kir. magy. term. tud. Társulat (1903) egy jobb eszközt ajánlékozott Péterfi-nek, — Mallász J. barátjának adta át, akinek birtokában van most is. A mikroszkóp tárgylencséje Péterfi elmaradhatatlan társa volt, lupe helyett ezt használta. Ez úgy odatartozott már hozzá; amint valamit észrevesz, azonnal telepedik le az útszélre, avagy ahol van éppen, nyitja ki a kis tokot, veszi ki belőle a tárgylencserendszert, nézi. . . . Ha rossz materia, közönséges, eldobja, ha: *jobb*, érdekesebb, — arca felderül, nyúl a *második* elmaradhatatlan készségéhez: a cigarettadobozhoz, sodor egy szivarkát, rágyújt, — s most már világboldogan kezdi újból nézni a gyepecskét. . . .

Hazslinszky hatása sok másban is megnyilvánult Péterfi-nél. Faji felfogása elég konzervatív volt, nem ült fel — pedig lett volna módja a mohoknál bőven — a fajokat szétforgácsoló iránynak. Ez a tartózkodó felfogása a tőzegmohák vizsgálatainál lett különösen szembetűnő. Erősen

érezhető Hazslinszky hatása abban is, hogy a növénytannak igen sok ágával foglalkozott. Mint fiatal kezdő ember, már felkereste Csató Jánost (1895. VIII. 24.) Nagyenyeden és Barth-ot (1896. jun. 23—24.) Hosszúaszó-n, aki a zuzmók-ra akarta inkább terelni; foglalkozott is velük előszeretettel; majd a virágos növények¹, a virágbiológia, májmohok, teratologia, a néprajz, munkásélete utolsó idejében rozsdák, üszöggombák, mind csalogatták; lépre is megy rövidebb-hosszabb ideig, de visszatér mindig csak a szerinte szintén legérdekesebb növényekhez, a lombosmohokhoz². Ez a bizonyos tekintetben *ingatag*³ volta egyrészt magyarázata annak, hogy több nagyobb művével nem készülhetett el. De más magyarázata is van. Mint rendkívül szerény egyéniség, az általa megállapított igazságok közlésével már nem sietett. Igazgatásom idején valósággal kényszerítenem kellett, s mindenféle módon lelkére beszélnem, hogy vesse papirosra megállapításait. Ez az oka, hogy pl. sokszor bár igen sok részletvizsgálatot végzett, csak papirosra kellett volna a kialakult képet vetni, elmulasztotta; vagy a virágbiológiai könyvén a bíráló bizottság javasolta pótlásokat megejtette ugyan, de aztán már pótolni pl. a még hiányzó irodalmat, ahhoz nem volt türelme. Megállapításai biztos tudatában húzódtott az ilyenekre való időpocsékolástól. Déván sokat dolgozott annak dacára, hogy rendkívül nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. A népiskolai tanítófizetés mindig kevés volt ahhoz, hogy valaki abból még tudományra is áldozhasson. Valósággal kikoplalja egyes szükséges könyv árát, s mikor megszorúl, újból kénytelen fájó szívvel eladni azt. Mily megható levelek tárják fel dévai nehéz helyzetét, amikor egy és más könyvet kér kölcsön a kolozsvári egyetemi növénytani intézettől s mikor annak akkori igazgatója megtagadja (pld. 22. levele) azok kiadását, én mint demonstrator adom kölcsön a magamét (Péterfi 4. levele). Éppen ez a nehéz küzdelem érleli meg benne azt a gondolatot, hogy központba jusson mielőbb.

Az étellel, a kenyérért való nehéz harca, anyagi gondok többször megbénítják munkaerejét, egyéb csapás (első kis fia halála 1900) miatt szinte letargiába esik; lelki-testi barátja Mallász József múzeumi igazgató rázza ilyenkor mindig új

¹ *Salix, Quercus*. — Déva mellett a nevesebb tölgyfákat maga készítette felírással pléhtáblával jelölte meg Péterfi. Sajnos, ezeket a szép tölgyeseket kivágták később.

² Mikor már ágyát el sem tudta hagyni, egyik jóbarátja több ízben Limpricht kézikönyve olvasgatása közben lepte meg!

³ A pókokkal is igen behatóan foglalkozott (1898-ban kezd neki) C. Chyzer et L. Kulczynski *Araneae Hungariae* I—II. Bpest, 1892, 4 műveit is megveszi, — majd más tέρre csapva át, eladja azokat, hogy új irányának megfelelő könyveket vehessen.

életre. A nehéz megélhetés egyébként is igen erősen hátráltatták munkaereje kifejtésében. Kritikus idők többször felmerülnek; választani akar: botanikus maradjon, vagy sorsa javítandó: vizsgára készüljön? Sorsán főleg a szokásos, tanítókat lenéző bánásmódon való elkeseredésében akarva javítani, tanári vizsgára (1899), majd érettségire (1909) gondol, a doctoratus (1911.) megszerzése végett szorgalmasan tanul, de fatuma kiveri kezéből a könyvet, ellankad, abbahagyja... Persze idővesztés volt mindez — szakmunkássága rovására! Megkísérli Budapestre való áthelyeztetését, majd Kolozsvárra törekszik (de jellemző: mikor már szinte bizonyos, hogy Déváról mennie kell, megkísérli utolsó pillanatban lefúvatni áthelyezését [in litt, ad Mallász 1905. XII. 16.]).

Legelőször Kolozsvárott ismertem meg Péterfit, aki az Erd. Múzeum Egyesület Növénytárának eladott gyűjteménye rendezésére 1901. ápr. 26.—aug 2.-ig ott tartózkodott. Magam ekkor már titokban (mivel hivatalos órák alatt és azontúl is eltiltott dolog volt akár mikroszkopizálni, akár valamely „magán” studiummal foglalkozni) sokat metszegettem a mohokat. Péterfi-vel úgy a közeli, mint a távolabbi vidékekre is igen sok kirándulást tettünk (így Kolozs, Torda, Tordahasadék, Aranyosvölgye mentén Topánfalváig, Lucsibarlang—Verespatak—Abrudbánya—Zalatnáig). Eme első kirándulásokon is mint jóhumorú, kedves, életvidám, szerény embert tanultam megismerni, aki önzetlenül szerette a tudományt. Mivel kiváló mohaismerő volt, rengeteg nevet lehetett tanulni tőle. Ugyanezen alkalommal volt először bold. Walz Lajos-sal a Rodnai havasokon. Felkerestem Péterfi-t Déván is (1905. jun.) ahol egypár szép kirándulást tettünk. Sűrű levelezésünkből minden munkájáról tudok. Amíg magam megbízott tanársegédként működtem, sok kívánta irodalmi dolognak nézek utánna, mikor kikerülök vidékre középiskolai tanárnak, akkor is sok munka kölcsönadásával segíték rajta. Még mikor a sors fordul: én vagyok vidéken s Péterfi kerül be központba, Kolozsvárra (1906), akkor is több szakkönyvet, sőt a *Revue Bryologique* köteteit adom használatra kölcsön magánkönyvtáramból, mert akkor még hiányzott ott.

A sors végre összehoz bennünket, mikor 1914 szept.-ben Kolozsvárra kerülök. Előbb igaz nehéz dolgokkal kellett kezdenem. Intézetem egész személyzete bevonult, Péterfi is póttartalékos (káp-lár), már menetszázadba osztják, csak a legnagyobb utánjárással sikerült felmentetnem. Sok munka is kerül vállára, mert a főkertészem is fennt küzdött az orosz harctéren, így a botanikus kert vezetése kettőnk nyakába szakadt.

Igazgatásom egész ideje alatt minden adminisztratív ügykörtől mentesítettem, élhetett tisztán a múzeumi foglalatosságoknak és saját vizsgálatainak. Péterfi is elismeri

rólam Mallász-hoz írott 40. levelében: „Véle végre eljött hozzánk is az az időszak, hogy lehet, sőt kell is tudományosan és irodalmilag is dolgozni“. A harmonikus működést nem is zavarta meg utunk szétválásáig (az 1918. XII. 24.-i oláh megszállásig) semmi

Péterfi nem volt barátja a „herborisatio“-nak. Szerette végtelenül a szabad természetet. Mint gyűjtő: igen élesszemű. Mint gyalogló: kitartó emberként jellemezhető, kinek erős zömök kis termete elég jól bírta a nagyobb utakat is. Inkább kedvelte a nem nagy exponáltságú helyeket. Nem volt *egyedül* járó sem. A Túri hasadékban, a Bedellői havasokon, Topánfalva m. a Lucsia barlangnál — emlékszem — ő szédült, mikor én jártam fenn a falakon. Kint is örökké jókedvű, derült hangulatú és világfelfogású embernek ismertem meg. Pedig számos közös úton voltunk.

Hazánknak jó nagy részét bejárta, ill. begyűjtötte. Így megfordult: Árvai Bory mocsarak, Babiagora, Kralováni láp (1911) Liptói havasok: V. Choč. — Alföld: Kecskemét vid., Cegléd, Mezőberény, Körösladány, Mezőtúr, Püspökladány. Hortobágy, Nyiregyháza, Orsova (1910), — Erdély: Brassó, Hosszúaszó, Zilah, Rodnai havasok, (Ünőkő, Korongyis), Retyezát (1897), Érchegység, Almási hegyek, Mészköhegység, Torda, Gyalui havasok (Meleg-, Hidegszamos völgyei). — Speciális területe: Biharhegység, Paring havas (első útja Barth J., Mallász J. társaságában (1896, VIII. 4—7.), általában Hunyadmegye. Fiume, Dalmatia (1910), Montenegró (1912). Botanizált Bécs m. is (1912.).

Mint kitünő szemű ember, szinte nem volt olyan kirándulása, melynek ne lett volna valami becses eredménye.

Számos gyűjtő útja eredménye: *herbariuma* nagyon értékes volt. Ezt még 1900-ban nagy anyagi szorultságában kénytelen volt eladni; az Erdélyi Múz. Egyesület Növénytára akkori igazgatója: 200 K-át (!) ad csupán érte (939 faj, 2400 példában¹). 1901-ben Holuby-, Hazslinszky-, Barth-féle originaléit északamerikai és Husnot: Musci Galliae adja el 86-40 K.-ért²; 1906-ban újból elad 140 fajból álló gyűjteményt³. Özvegye levélbelileg arról értesített, hogy „egész gyűjteményét . . . stb.“ felajánlta a kolozsvári oláh egyetemnek; tehát csak most került végleg az összes oda.

Péterfi igen lelkiismeretes természetvizsgáló volt. Azt a themát, amivel foglalkozott, minden részletében alaposan

¹ L. Orv. term. tud. Értesítő XXIII. II. term. tud. szak, II.—III. 1901 füz., Kolozsvár 1902:208. U. e. helyen p. 215—228 olvasható az „Index alph. herbarii bryologici Péterfiani“.

² L. u. ott XXV. 1903. k. II. term. tud. szak.: 144.

³ L. Erd. Muz. Egyesület évkönyve 1906, Kolozsvár 1907:82. (Vételár azonban nincs feltüntetve.)

kidolgozta. Nagyon szépen rajzolt és festett¹; különösen ceruza rajzai és vízfejtményei voltak felette szépek és természetűek. Tussal készített rajzait már nem jellemezte az a finomság és határozottság.

Tudományos fejlődését nála is megjelent munkái alapján kísérhetjük figyelemmel. Legelső bryológiai műve [2]² már mint jószemű megfigyelőt mutatja be, amelynél (tanítóképzői képesítője előtt írta) még Hazslinszky sokban segítette. Első munkái inkább adatok. Bár kritikailag dolgozik, adatai elsőrangúak [3, 8, 10]; majd a rendszertan és oikologia felé fordul, végül a monographikus feldolgozás veszik igénybe.

Oikologiai megfigyelése csak kis hányadát adta közre [33, 35]. Biológiai megfigyelések alapján felette érdekesen tisztázta a *Catharinaea*-kat [9], és bár W. Krieger kritikája³ kis részben helyt álló, sokban mégis csak Péterfi megállapítása a helyes. A *Catharinaea*-kkal mindig nagy előszere-ttel foglalkozott; legelső meghatározása anyaga éppúgy ezen nemzetségből való volt, mint élete utolsó műve [50]; éppen mert tovább foglalkozott velük, ha megállapítása helytelenségére rájött volna — joggal mondom — helyesbítette volna ennenmagát Krieger kritikája után annál is inkább, mert ha téved, beismeri, enmaga igazítja helyre¹. Helyi monographiai [17, 37] felette értékesek és megbízhatók.

Sokat foglalkozott a *Philonotis* és *Schistidium*, *Sphagnum* nemzetséggel, azonban eredményei kis hányadát közölte. Még legtöbbet a *Sphagnum*-okra vonatkozólag közölt volt (25, 30, 35, 48.)

Mint élesszemű szerencsés gyűjtő⁴ igen sok teratológiai tárgyat talált — felette kis részét dolgozta fel (45) — úgy ezeket, mint saját gyűjtésem, külön herbariummá egyesítettük, s szándékom volt feldolgoztatni. Karl János (Budapest) akkoron kolozsvári kegyesrendi főgymnasiumi collégánk el is kezdette e gyűjtemény tanulmányozását. Moha teratologia-ból került ki utolsó műve is (50⁵)

Régi vágya: Hazánk mohainak exsiccatum-ban való kiadása csak 1916-ban vált valóra, amikor a *Bryophyta*

¹ Ethnographiai vonatkozásúakat is; így Feleken tanulmányozta a jármokat, faragványait, diszitéseit igen szép színes rajzokban dolgozta fel.

² A []-ben levő számok jelzik az életrajz végén összeállított irodalmi működés illető sorszamos cikkét.

³ In *Hedwigia* XLVII.: 200—203.

⁴ Több exsiccatumnak volt munkatársa: Bryoth. meridionalis, Bryophyta regni Hung. exsicc., Flora Hung. exs., Fl. Romaniae exs., Kryptogamae exs., Musci europaei exs.

⁵ Helyreigazitandó azonban ama állítása: „Ein ähnlicher Fall ist in der Literatur bis jetzt unbekannt . . .“ (cf. p. 153), mert *Potier de la Varde* (in Bull. Acad. intern. Géogr. Bot. 1906: 287—8, 4. fig.) teljesen hasonló abnormális esetet talált a *Cath. undulata*-nál!

regni Hung. exs. I. kötetét kiadtuk, amelyről már 1905-ben leveleinkben álmodoztunk (24. levele) A II., III. kötetet már előláh megszállás alatt adtam ki 1919. IV. 25.-én, amely azonban — egyetlen példány kivételével — mind olyan példára jutott.

Az utókor megállapíthatja rideg valóságként, hogy tartalmaz értékes művei Déváról és csekély személyem igazgatása alatt való időkből kerültek ki.

Hazai botanikusaink közül igen nagy tisztelettel beszélt mindig Hazslinzsky Frigyesről, Borbás Vincéről, Demeter Károlyról, Barth Józsefről, Degen Árpádról; meleg baráti viszony kötötte Mallász József, Lattyák Sándor és Bihari Gyulához.

A külföldiek közül igen nagyra tartotta W. Ph. Schimper-t, K. G. Limpricht-ét, és L. Loeske-t.

Több külföldi bryologussal állott összeköttetésben. R. Ruthe, J. B. Förster, K. G. Limpricht, V. Schiffner, Gg. Roth, C. Warnstorf, etc. (még vagy 15.)

A hazai tudományos körök kellőleg értékelték Péterfi munkásságát; A Magy. Tud. Akadémia segélyezte gyűjtő útjaiban, támogatásával a Bihar-hegységben végzett útja eredményeit (1908) közölte; a Kir. M. Természettudományi Társulat kitünteti a Bugát-díj odaitélésével. „A virágok biológiája“ kézikönyvet ki akarta adni a könyvkiadó vállalat cyclusában.

Amiként őt támogatták a szakkörök, úgy ő is szívesen állott mindenkinek rendelkezésére s vállalta a mohák meghatározását¹.

Életrajzi adatok: Péterfi Márton Borosjenőn 1875. II. 1-én született, a 7 testvér között mint legidősebb gyermeke Péterfi (Pinterák) Ferencnek. Már kora ifjúságában bújja a szabad természetet, emiatt sok baja volt; a sablonos, rossz iskola kereteibe sehogy sem tud beleilleszkedni, nehézségekkel szerzi meg a IV. oszt. főreáliskolai bizonyítványt, s megy át a dévai áll. tanítóképző intézetbe. Tanárai közül Borostyányi Béla főreáliskolai tanárhoz fűzték csupán szálak, aki ifjú korában segítette s később is nagy érdeklődéssel kísérte pályáján. Már tanuló korában szorgalmasan gyűjtögetett. 1895. szept. 1-től elemi népiskola tanító Déván, ahol 1906. augusztus 31-ig mint pontos, lelkiismeretes, de nem lelkes tanítóként (Mallász szavai) működik. 1906. IX. 1-én áthelyezik a kolozsvári monostori elemi népiskolához, ott tanít, egyben az egyetemi botanikus-kert conservatorának is megválaszttatja, majd 1909. IX. 1-től fogva Richter Aladár volt kolozsvári tud.-egyetemi ny. r. tanár beosztatja

¹ Így Hollós L., Dr. Chyzer Kornél, Wolcsánszky J., Straub F., Degen Árpád, Holuby J. L., etc. gyűjtéseit meghatározta,

központi szolgálattételre az egyetemi növényteni intézethez és 1910-ben az Erdélyi Múzeum Egyesület Növénytára segédőrévé vállasztatja meg. Kolozsvárra jutva helyzetét így jellemzi 47 levelében: „... Anyagi helyzetem jól javult s ma talán kevesebb materialis gondom van. mint Déván, de időm, időm! az csak alvásra jut...“ „Itt annyi a dolog, hogy soha sem jut hozzá az ember, hogy szakdolgot is végezzen. Nekem pl. már sokszor beállították a microsc.-t, persze csak képzeletbe, a valóságban olyan munkát végzek, ami minden, csak nem tudományos foglalkozás.“ (51. levele). Múzeumi tb. őrré 1917-ben választja meg az Erd. Múzeum Egyesület, Győrffy I. igazgató javaslatára.

Amikor a kolozsvári m. kir. F. J. tud.-egyetemet 1919. V. 12-én fegyveres erővel elveszik az oláhok, majd ugyanúgy a magántulajdont képező Erd. Múzeum Egyesület növénytárát 1919. jan. 3.-án Péterfi oláh szolgálatba megy át eleinte eskü nélkül, majd leteszi az oláh esküt s mint herbariumi conservator alkalmazzák a növényrendszertani intézetben 1919. okt.-tól fogva¹ haláláig.

Mint embert, rendkívül sok jó tulajdonság jellemezte. Magabazárkózó, nehezen feloldódó természetű volt, mások hibáit elnéző, megértő és megbocsájtó lélek, aki mások örömeiben éppoly önzetlenül tudott résztvenni, mint igaz részvétellel bánatában.

Családját imádta, csupán annak élt. Élete utolsó éveiben asthma, nagyfokú vesebaj és erős idegbántalmak kínozták. Hosszas, kínos betegsége java férfi korában 46 éves korában 1922. január 30-án oltotta ki életét. Kolozsvárral temették el. Beszédet nem tartott senki felette, csupán kikísérte új főnöke s az oláh egyetemi ifjuság utolsó útjára, Özvegyén kívül 7 élő gyermeket hagyott maga után. Egész gyűjteményét, könyveit, kézirati hagyatékát az özvegy A. Borza professornak adta át. Péterfi halála híreről tudomást szerezve azonnal írtam az özvegynek a kézirati hagyaték megküldése végett, valamint; „A virágbiológia kézikönyve“ társszerzőjének Mallász József igazgató úrnak, hogy ezek kiadásáról gondoskodjam. Mallász J. igazgató úrnál nem volt a virágbiológiai mű kézírata, hanem az Péterfi hagyatékában maradt. Onnét sem kaphattam meg, mert a kézirati hagyaték „kiadását“ az özvegy, az özvegyi nyugdíj és gyermeknevelési járulékot megállapító főtényezőnek: A. Borza tanárnak engedte át. Ugyanoda jutott a gyűjteménye és könyvei. E kézirati hagyatékban pedig több felette értékes munka van és pedig amiről magam is bizonyosan tudok: 1. a Bugát-díjat nyert nagy *virágbiológiai kézikönyv* (1904)

¹ cf. A. Borza in Buletinul de inform. al Grad. botan. si al Muz. botan. dela univ. din Cluj, Vol. I. 1921. No. 2:27.

amelyen szorgalmasan az utolsó időkig tovább dolgozott 2. a *tőzegmohák monographikus* feldolgozása, amelynek, megírásában anyagilag évente külön segélyeztem; 3. a *magyarországi májmohák catalogusa* és lelhelyei pontos jegyzéke kis mappákban, (saját könyvtáramat is minden nagy szünetben rendelkezésre bocsátottam) 4. *Kolozsvár vidékének rozsa és üszöggombái* feldolgozása, amelyben majd kétszázra menő fajt sorakoztat fel, amely cikket folyóiratomban a *Botanikai Múzeumi Füzetek* IV. kötetében szándékoztam kiadni. 5. *Baumgarten J. Chr. G. herbáriumának mohái kritikai feldolgozása*¹ (1906. okt.-ben kezdőbele); 6. *Philonotis* és *Schistidium*, *Funaria* nemzetségre vonatkozó monographicus feldolgozás.

* * *

Aminő józan logikája volt és éles ítélőképessége tudományos téren, sajátóságosan a magánéletben befolyásolás alatt állott. Mindig nehéz anyagi gondok közt élt, nagyszámú családjának nevelése sok gondot rakott vállára. De azt átlag szívesen hordta, megelégedéssel tett meg mindent családjáért, pedig gyenge egészségű felesége helyett még házi munkát is végzett. Családját rajongólag szerette, alig van levele, amelyből ki ne csillanna ez. Örömmel írja első kis leánykájáról, hogy már az apróság is mikroszopizálni akar; majd ahogy szaporodik a család, hogy ebből bryologust farag stb. Tulajdonképpen ennek a *vak* szeretetnek lett áldozata is

Mikor 1919 tavaszán az oláhok (a békeszerződés előtt egy évvel) kezdték követelni a hűségeskü letételét, áprilisban kikérte tanácsomat. Válaszom nem olyan volt, hogy annak alapján az ingadozó megtudta volna találni az egyedül helyes utat. (Ez volt: nem adhatok tanácsot, mert ez *lelkiismereti kérdés*, kinek-kinek belső lelki ügye, megtud-e alkudni az oláhval, letudja-e nyelni az oláh kenyeret azok után az erőszakosságok, embertelen botozások stb. után, amiket az erdélyi magyarsággal lépten-nyomon elkövettek: függ a vagyoni helyzetétől s család viszonyaitól. Enmagam, bár szintén földszegénye vagyok, *semmi szín alatt nem teszem le a hűségesküt*). Ekkortól fogva került. Május 12.-e után, amikor egyetemi összes intézeteinket fegyveres erővel elvették az oláhok, bár az Erd. Muz. Egyes. Növénytarát többszörös kísérlet után csak jun. 3.-án vették el ugyanolyan módon, so a felém sem nézett, Átment oláh szolgál-

¹ Részletet az Erd. Múzeum Egyesület 1912. dec. havában tartott egyik természettud. szakosztályi ülésen mutatott be (Erdélyi Múzeum Egyesület 1912. évi évk. p. 50.)

latba s a *legnehezebb* időben, a *kezdet kezdeten* járt kézre az oláhoknak, segítette ki azt, a teljesen tapasztalatlant (aki még a mikroszkópot sem tudta beállítani, — factum!). Szerencsére még az utcán sem találkoztam vele, s mikor 3 napi (!) term/nust kaptunk családommal a város elhagyására s 1919 nov.8-án marha-wagonban Kolozsvárról elkeltett indúlnom, minden emberem még a csöszök, kocsis is elbuszított tőlem, csupán ő nem mert.

Azonban hiába vágott át az oláhokhoz családja kedvéért, rendkívül szenvedett s e nehéz tusa megemésztette... Tudnivaló volt ez előre! A lelkiismeret sarkanytyúi nem hagyták békén, pedig enmaga előtt próbálja rám, illetőleg ránk: magyarul érzőkre áttolni lelke nehéz harca felelősségét.

Péterfi magyar tudományos körből táplálkozott, a magyar tudomány emlőin nevelkedik s máról holnapra nem lehetett oláhvá. Lelkében magyar volt, s mint halála után megtudtam, az is maradt. Bizonyítja pld. 49., 55. levele; azt írja: "Én Bucsecsia-t irok már csak! Magyar ennek a neve, nem oláh, tehát magyar és nem oláh orthographiával is kell írni. Fene dolog (pardon), hogy még a magyar neveket is mindenki a saját nemzeti (!) helyes írása szerint gyúrja át." (55. litt.)

A lelke a magyarsághoz vonzotta, családjáért való aggodása miatt — meg nem lévén elég szilárdsága — oláhnak szegődött. A tragédiának be kellett következni, s ismerve az *oláh psyche-t* — tudtam előre — hogy ő is ugyanazon sorsra jut, mint minden ilyen irányban döntő. Mikor már igen súlyos beteg volt, egyik benső barátjának sirva mondta: "Ugye engem odaát árulónak mondanak?," — a beteg megnyugtására adott válaszra (hogy nagy családja kedvéért maradt) — meilére tette kezét s ezt mondta: „Tudom, én tudom! De ne higye, én magyar vagyok most is, magyarul élek, magyarul eszem, álmodom és gondolkozom. És lássa kedves öcsém: az *itteniek megvetnek, a magyaroknál árulónak vagyok kikiáltva, a románoknak nem vagyok elég jó román.*"

Őszinte sajnálatra méltó sors, dehát ez éppúgy tudni való volt előre, miként az, hogy sorsa nem marad egyedül, példa nélkül . . . Aki új fajait oly kiváló éles szemmel ítélte meg, ime! . . . az élet nagy válságában felette rossz diagnózist csinált. Bele pusztult. . . .

*

A nagy számadást már lezárta. . . . A tiszteletreméltó kedves szaktársnak sirjára csak a messze távotból tehetem le emlékezőm virágszálaikat. . . . Keresztfáján ott lobog — és ott marad hantja felett akkor is az a soha el nem fakuló szallag, amely mégis csak nemzetiszinű, s amelynek

egyikére *Astragalus Péterfii* Jáv.¹, másikára *Centaurea Péterfiana* Degen² van felírva s rajt' pihen az *Otiorrhynchus Péterfii* Mall. . . . S ott marad sírja felett mindig egy kis csokor, aminek szárait szerető kézzel maga fonta: a *Bryum Hazslinszkyanum* Pét., *Catharinaea pallida* Pét., *Pulmonaria Landoziana* Pét. s amely nem hervad el soha, s melyre hét árva keserű könnye hullik most. Egész élete alatt sokat küzdött, utóljára nehéz harcot vívott, felette megszenvedett!

“Sit tibi terra levis!”, . . .

(A növénytani szakosztálynak 1922. május. 10-én tartott üléséből).

Győrffy István.

Péterfi Márton irodalmi működésének jegyzéke:

Rövidítések — Abkürzungen

Botan. Közl. = Botanikai Közlemények, Budapest.

Botan. Múz. Füz. = Botanikai Múzeumi Füzetek, Kolozsvár.

M. B. L. = Magyar Botanikai Lapok — Ungarische Botanische Blätter.

Növ. Közl. = Növénytani Közlemények, Budapest.

O. T. = Értesítő az Erdélyi Múzeum Egylet orvos-természettudományi szakosztályából, Kolozsvár.

Pf. = Pótfüzetek a Természettudományi Közlönyhöz, Budapest.

T. K. = Természettudományi Közlöny, Budapest.

1. Szokatlan látvány az égen. — T.K. XXVIII. 1896.: 162.
2. Déva lombos mohái. — O.T. Jahrg. XXI, 1896. évf. Bd. XVIII. köt.: 129—144.
3. A *Fissidens Arnoldii* R. Ruthe a hazai moh-flórában. — T.K. XXX. 1898. XLVII. Pf.: 143—144.
4. Kérelem mohok gyűjtése ügyében. — T.K. XXXI. 1899.: 164.
5. Egy új hazai *Astomum*. — T.K. XXXI. 1899. LII. Pf.: 196—198.
6. Néhány adat hazánk lombosmohflórájához. — T.K. XXXI. 1899. LII. Pf.: 198—200.
7. Bryológiai jegyzetek Erdélyből. — T.K. XXXII. 1900. LIII. Pf.: 41—43.
8. Adatok a hazai zárttermesű (cleistocarp) mohok ismeretéhez. — T.K. XXXIII. 1901. LXI. Pf.: 139—143.
Ugyanez németül in Math. u. naturwiss. Berichte aus Ungarn XIX. Bd. Leipzig: 352—356.
9. A *Catharinaea undulata* rokonsága. — C. undul. u. ihre Verwandtschaft — M.B.L. I. 1902.: 46—55.
10. A *Physcomitrella Hampei* Limpr. hazai előfordulása (*Physcomitrella patens* × *Physcomitrium sphaericum*) Über das Vorkommen von *Physcomitrella Hampei* Limpr. in Ungarn. — M.B.L. I. 1902.: 257—261.
11. Az erdélyi *Fissidensekről*. — M.B.L. I. 1902.: 88—89.
12. Újabb adatok hazánk lombos moháinak ismeretéhez. — Növ. Közl. I. 1902.: 65—67.
13. *Hedwigia albicans* (L) Web. et. Mohr. var. *pulvinata* m. — M.B.L. I. 1902.: 317—318.
14. Adatok Erdély lombos mohflórájához. — Beiträge zur Laubmoosflora von Siebenbürgen — M.B.L. II. 1903.: 288—98.

¹ Jávorka in scheda ad Fl. Hung. exs. Cent. IV. no 363 p. 38—40

² Dr. Degen in MBL XVI. 1917: 129—130

15. A magyarországi Weisia-fajokról. — *Növ. Közl.* II. 1903. 24—25.
16. Bryológiai Közlemények. I—II. — *Növ. Közl.* II. 1903.: 173—76.
17. Hunyadmegye lombosmohái. — A Hunyadmegyei tört. és rég. társ. XIV. évk. 1904.: 73—116.
18. A virágoknak és rovaroknak a beporzásban nyilvánuló kölcsönösége különös tekintettel Déva flórájára és rovarfaunájára. — Irták: Mallász József és Péterfi Márton. — A kir. magy. Természettudományi Társulat Bugát díjjal (1904. jan. 28. közgyűlésen) koszorúzott mű (kéziratban).
19. Bryológiai közlemény. — *Bryologische Mitteilungen.* — *M.B.L.* III. 1904.: 116—17.
20. *Astomum intermedium* (Mit 5 Fig.) — *Növ. Közl.* III. 1904.: 21—24.
21. Adatok Románia lombosmohflórájához. — *Beiträge zur Laubmoosflora von Rumanien.* *M.B.L.* III, 1904.: 241—45.
22. *Convolvulus silvaticus* W. et K. Erdélyben. — *C. silv. W. et K. in Siebenbürgen* — *M.B.L.* III. 1904.: 217—218.
23. Szinbeli eltérések Déva flórájában (Farbenspielarten in der Flora von Déva) — *M.B.L.* III. 1904.: 287—88.
24. Néhány adat a Kaukázus mohflórájához. — *Einige Beiträge zur Moosflora des Kaukasus.* — *Annales musei nat. Hung.* II. 1904.: 396—99.
25. Magyarország tőzegmohái (57 rajzzal) — *Die Torfmoose Ungarns* (Mit 57 Fig) — *Növ. Közl.* III. 1904.: 137—169. (7)
26. Előleges jelentés a Páring-havasra tett kirándulásokról. (Mallász-szal együtt írott.) — A hunyadm. tört. és rég. társ. XV. 1904/5. évk.: 176—179.
27. Esőcsinálás és más babonák Zám környékén. — *U. ott* XIV. 1903 4. évk.: 137—139.
28. A páringi juhászat (9 képpel). — *Néprajzi Értesítő.* VI, 1905.: 196—207
29. A magyarországi tőzegmohok monographiája. — 14 táblán 220 rajzzal. — A Bugat pályadíjra benyújtott mű. Dicséretet kapott cf. T.K. 1906. XXXVIII.: 189 (kézirat).
30. Adatok hazánk *Sphagnum*-flórájához. — *Beiträge zur Sphagnum-Flóra Ungarns.* *M.B.L.* V. 1906., 260—67.
31. *Bryum Hazslinszkyanum* n. sp. a magyarországi flóra egy új lombos mohfaja (1 tábla). — *Bryum Hazslinszkyanum* n. sp. eine neue Laubmoosart der ungarischen Flora, (Mit 1 Taf.) — *M.B.L.* V. 1906.: 286—294.
32. Bryológiai közlemények III—IV. (12 rajz) — *Bryologische Mitteilungen* III,—IV. (Mit 12 Textfig). — *Növ. Közl.* V. 1906.: 46—48.
33. A mohok ökológiája. — A magy. Orvos és term. vizsg. 1905. évi XXXIII. vándorgyűl. munkálatai. — Budapest, 1906.: 222—26.
34. Adatok az *Oligotrichum incurvum* anatomiájához. (7 rajz) — *Daten zur Anatomie von Olig. inc.* (Mit 7 Textfig). — *Növ. Közl.* V 1906.: 92—97. (21)
35. A tőzegmohák ökológiája (9 rajz). — *Zur Ökologie der Torfmoose* (Mit 9 Textfig). — *Növ. Közl.* V. 1906.: 124—135. (29—30),
36. Déva flórája. — *Klny. a Hunyadm. tört. és régész. Társ.* 1906.-i évk. II. füz., Déva, 1906.: 1—19.
37. Adatok a Bihar-hegység mohflórájának ismeretéhez. — *Math. és természettud. Közlemények* vonatk. a hazai viszonyokra. XXX. köt. 3. sz. Budapest, 1908.: 1(259)—74(332).
38. A Növénytár és Botanikus Múzeum. — *Az Erdélyi Múzeum-Egyesület multja és jelenje.* Kolozsvár, 1909.: 46—57.
39. Adatok Magyarország mohflórájához. — *Beiträge zur Kenntnis der Moosflora Ungarns.* — *M.B.L.* IX. 1910.: 320—33.
40. Bryológiai Közlemények V. — *Bryologische Mitteilungen*, V. — *Botan. Közl.* X. 1911.: 14—17, (11)
41. Növénygyűjtemény. — Dr. Richter Aladár megbízásából 2634/96. Közoktatásügyi rend. eng. Herbariuma alapján szerkesztette Péterfi M. — Kolozsvár. 1912. (Stief Jenő kiadása).

42. Schedae et animadversiones diversae ad Bryophyta regni Hungariae exsiccata" Tom. I. Nr. 1—50. Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi — *Botan. Múz. Füz.* I. 1915.: 1—73. (Tab. III. delin. Pfi).
43. Néhány erdélyi szegfű ismeretéhez (3 tábla). — Zur Kenntnis einiger siebenbürgischer Dianthus-Arten (Mit 3 Taf.) — *M. B. L.* XV. 1916.: 8—27.
44. A *Pulmonaria rubra* Schott et Ky bastardusairól. (Tab. IV—V, V. color.) — Über Bastarde der *Pulmonaria rubra* Schott et Ky. — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 35—49.
45. Az *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers, rendellenes virágairól (Tab. VII—VIII), — Über abnormale Blüten von *Ornithogalum Bouchéanum* (Kunth) Aschers. (Tab. VII—VIII.) — *Botan. Múz. Füz.* II. 1916.: 60—85.
46. Adatok Erdély flórájához — Beiträge zur Flora von Siebenbürgen. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 58—63.
47. A *Syringa Josikaea* Jacq. fil. „Bujfunu“ termőhelyéről. — Über den Standort der *Syringa Josikaea* bei „Bujfunu“. — *M. B. L.* XVII. 1918.: 97—98
48. Schedae et animadversiones diversae ad „Bryophyta regni Hungariae exsiccata“ Tom. II.—III. No. 51—150 Auctoribus I. Győrffy et M. Péterfi. — *Botan. Múz. Füz.* III. 1919.: 43—74.
49. *Bryophyta regni Hungariae exsiccata* Tom. I—III. Kolozsvár 1916, 1919 társszerkesztője.
50. O formã teratologicã la *Catharinaea Haussknechtii* (Jur. et Milde) Broth. (Fig. a-m.) — Buletinul societatii de stiinta din Cluj, Tom. I. fasc. I., Cluj. Dec. 1921.: 149—153. (mit deutschem Auszug.)

Gróf Ambrózy-Migazzi István: Növényrezervációk és parkok Középeurópában és Magyarországon.

Malonya — Jeli.

Malonyai kertem céljáról és az ott elért eredményekről már beszámoltam¹. Azt az eredeti célt, hogy a kontinentális Középeurópában örökzöld, télen is virágzó kertet létesítsek, már régebben elértem Malonyán. Ottani munkámat azonban nem tartom befejezettnek és az ottani lehetőségeket még távolról sem merítettem ki, de nem is merithettem ki, mert mindaz, ami ott létesült, az csak egyetlen ember munkája, akinek botanikai, kertészeti, esztétikai és műszaki feladatokat kellett megoldania. Meg kellett küzdenem a helyi nehézségekkel is, amelyekről bővebben irtam a német dendrologiai társaság idézett folyóiratában. De még ezeknél is nagyobb nehézséget okozott az a körülmény, hogy az értékes növények és a rájuk vonatkozó tudományos és gyakorlati ismer-

¹ „Immer- und wintergrüne Laubgehölze“. (E. Graf Silva Tarouca: Unsere Freiland-Laubgehölze, 1913., 30—39.)

„Aus meiner Malonyaer Werkstatt“. (Mitteilungen der Deutschen Dendrologischen Gesellschaft, Nr. 31. 1921. 214—224.)

reték nem váltak közkincsekké. A dendrologiai társulatoknak az érdeme, hogy érintkezést létesítettek a tudomány, a művészet és a gyakorlat, valamint a botanikus, kertész, erdész és a tájalakító közt. A növényhonosítás terén azonban az egyes országok és az egyes szakmák közt az érintkezés még mindig nagyon laza. Ennek a laza érintkezésnek kárát vallja úgy a tudomány, mint a gyakorlat, mert sok szép eredmény marad ennek következtében kihasználatlanul. Az utolsó évtizedekben a természettudományok, a technika és a forgalmi viszonyok rohamos fejlődése ugrásszerűen fokozta a kertészeti lehetőségeket. A háború előtt, csupán China nyugati tartományából több fás növényt hoztak Európába egyetlen egy évben, mint azelőtt egy század alatt mind az öt földrészből. A faiskolák évtizedek óta ajánlják a legváltozatosabb újdonságokat. Hová kerülnek ezek? Mi jut ezekből a kertekbe? Ennek a szinte lázasnak mondható növénybehozatalnak haszonneffektusa minimális. Az újdonságok nagyobb része, még ha értékes is, ismét feledésbe megy, eltűnik, vagy nagy ritkán egyik-másik botanikus kertben elrejtve tengődik, a kertekbe el sem jut. A kertek nagyobb része ma is oly szegény, vagy még szegényebb, mint 40 évvel ezelőtt, amikor még volt valamelyes kertészeti ambíció és a kerttulajdonos szinte társadalmi kötelességének tartotta, hogy a hozzáférhető növényeket megszerezze. Sajátságos tény, hogy a lehetőségek növekedésével csökkent az ambíció. Ez nemcsak nálunk van így, de így van Németországban is. Németországi tanulmányutamról több mint ezer oldal jegyzetet hoztam haza. Alig volt olyan hely, ahol valamit ne tanultam volna. Láttam, kivált botanikus kertekben értékes gyűjteményeket és ritka anyagot, de észre kellett vennem a hiányokat is. A döntő benyomás, amit szereztem, mégis az volt, hogy az újabb vivmányok nem terjednek eléggé, hogy az egyik szomszéd már a másik eredményeiről nem vesz tudomást, hogy a szükséges érintkezés még egy országon belül is hiányzik. Nemzetközi viszonylatban a nagy felfordulás óta a helyzet még inkább romlott. Így különösen a növényhonosítás és a tájalakítás terén elért eredmények mind jobban elmaradnak a folyton növekedő lehetőségek mögött. Ezek ma már kinőttek az egyes ember, az egyes szakma és egyes ország méreteiből. Ezeket feldolgozni és érvényesíteni csak egy kellőképpen felszerelt, egy középponti akarat alatt álló, de decentralizált nemzetközi apparátussal lehet. Ez az, amit meg akarok csinálni. Nem szóval, nem propagandával, hanem úgy, mint Malonyán, tettel. Felhasználva kéziratomat és támaszkodva azokra a tapasztalatokra, amelyeket 30 év óta a mai Magyarország, Csehszlovákia és Románia területein gyakorlatilag szereztem és egyebütt gyűjtöttem: Középeurópa

több államában és a Földközi-tenger egyik alkalmas pontján parkokat akarok létesíteni, melyek egymástól függetlenül, de egymással mégis szoros kapcsolatban működnének, ki-domborítva és kihasználva saját lehetőségeiket, kicserélve kölcsönösen eredményeiket. Csak az ilyen nagy szervezet tenné lehetővé a legjobb erők alkalmazását és a szaktudásnak kompetenciáját túl nem lépő, de azon belül intenzív érvényesülését. A sikeres működés előfeltétele az illető állam hatóságaival, közegeivel és tudományos köreivel való harmónia. A hol ez hiányzik, oda el sem megyek; ahol működésemet szívesen látják és megtalálom az anyagi biztonságot, ott megindítom a munkát, egyszerre akár öt államban is.

Magyarországon e tavasszal léptem ismét kertészeti aktivitásba Vas megyében, ahol id. gr. Erdődy Sándor, gr. Festetics Dénes, Széll Kálmán, gr. Festetics Andor, gr. Festetics Kálmán és Sággy István kimagasló, értékes tájalakító, illetőleg dendrológiai tevékenysége előtt hódolattal hajtom meg e helyütt is zászlómat. Szülővármegyémbe, amelynek flóráját és klimáját legjobban ismerem, ahol legrégebben és a legtöbb helyen kertészkedtem, kiindulva tanai kertemből, amelybe 40 év óta hordom a növényeket, és ahová sok szivárgott Malonyáról és a szintén vezetésem alatt álló tömördi kertből, szándékozom Jeli változatos növénytakaróját megmenteni és a gazdag honosítási lehetőségeket kihasználni.

Jeli, Kám község határában, a „Hegyhát“ Farkaserdő nevű részében, 4 km.-re az oszkói állomástól, a botanikusok előtt ismert Aphodelus-területen fekszik. Nem hinném, hogy a geologus, aki csak ezután lesz hivatva ítéletet mondani, ott olyat találna, ami a környék sok más helyén is ne volna. Másodkori és harmadkori édesvizi kvarckavics, homok és mélyebben helyenként lösz. A vas-zalai határra jellemzők a domborzati viszonyok is: kisebb horpadásokkal ellátott fensík, annak szelid lejtője és vizvájta széle. A Farkaserdő és Jeli beleesik a Dunántúlra Soprontól Somogy-megyéig terjedő azon sávjába, ahol a magyar alföld kontinentális klimáját az Alpések és az Adria hatása mérsékli. Az északi és déli, a keleti és nyugati klimatényezők ezen harca meg is látszik e megyék flóráján, mely nem egyszer a geográfiai szélességgel és a tengerfeletti magassággal fordított sorrendben következő zónákban (fenyőfélek a Burgenlandban) és formációkban is nyilvánul. A síkságra leszálló fenyő, *Alnus viridis*, bükk és *Cyclamen*. A terület északi részében, Vas és Sopron megyében, optimális fejlődésben levő *Castanetumok*. Mélyen lent, a legmelegebb Somogy területén tőzeglápok és sok százezer holdnyi területen eredeti állapotban északi jellegű nyíresek, borókával és *Asphodelussal*,

mely felhúzódik Jelin keresztül egészen az ostffyasszonyfai állomásig.

Somogy két növényfaciése: a déli (bükk löszön) és az északi (nyír, boróka homokon) Jeliben is kifejezésre jut. Az első kis területen halványabban, a másik erősebben. Ha Jeli mint tájesztétikai látványosság és növényföldrajzi érdekesség a maga nemében felülmúlja a közeli környék bármely pontját, azt hidrológiai és agrogeológiai viszonyainak köszöni. A kisebb-nagyobb időszakos tavak, melyek a föld felett és alatt táplálkoznak, a vadkacsák birodalma; a folyton szivárgó hegyoldalak; a száraz években is állandóan bő hegyi patakok, melyek pisztrángra várnak; a Koponyás patak, mely már egy kilométerrel a főforrás alatt malmot hajt érdekességei a vidéknek.

Ami a talajviszonyokat illeti, megállapíthatjuk, hogy az ásványi alkatrészekben szegény talajok dominálnak; feltűnik humusz gazdag változatai. Ezeknek nagyobb része savanyú: ilyen a nagykiterjedésű csarab-föld (Heide-erde), az időszakos tavak állapja és a sphagnetum fellapja. Ehhez csatlakozik a süppedő alnetum a szivárgó hegyoldal koromfekete talaja és a bükkös, meg az akácós határozottan szelid humusza. Ide tartozik a szántóföld termőrétege is, mely művelés és trágyázás folytán savtartalmából veszített,

Az ásványi talajok: az agyag, a homok és a lösz.

Jeli flórája eddig még megközelítőleg sincs átkutatva. Physiognomiáját a következő formációt alkotó növények állapítják meg: *Calluna*, *Juniperus*, *Sarothamnus*, *Genista sagittalis*, *Betula*, *Alnus glutinosa*, *Sphagnum* és *Fagus*.

Hiányzik a tölgy, amelyből csak egy egyetlen fiatal cserfát találtam, egy akácültetésben. Nagyobb mértékben ültették az akácot, kisebb mértékben a *Pinus austriacát* és a *Pinus silvestrist*. Az akácósok alja részben kaszáló. A szántóföldeken: cerealiák, nyúlzapuka, biborhere, tarlórépa és burgonya.

A területnek több mint fele, azaz mintegy 300 hold az elcsarabosodási folyamat (Verheidungsprocess) különféle fázisait tünteti fel. Az elcsarabosodás a legmagasabb fekvésű területen, mintegy 136 holdon elérte azt a fokot, amikor a fa és a pázsit tájhatása megszűnik, ellenben érvényre jutnak a zuzmók (*Cladonia*) és a mohák. A *Juniperus* és *Sarothamnus* társaságában uralkodó *Calluna* itt már a *Genista sagittalist* is kiszorította.

E helyen terem a *Sedum acre*, *Scabiosa ochroleuca*, *Orchis morio*, *Spiranthes*, *Ornithogalum collinum*, *Thymus*, *Gentiana pneumonanthe*, *Pulsatilla nigricans*. Szintén még teljesen a német „Heide” benyomását kelti a valamivel mélyebb fekvésű, 116 holdnyi, szomszédos terület, bár a *Cal-*

luna itt kevésbé záródott és több hely jut a pázsitféléknek, de főleg a *Genista sagittalis*-nak. *Carlina acaulis* is találtam itt.

A harmadik parcella már inkább nyiresnek mondható, ahol a *Juniperus* és a *Calluna* mindinkább elvesztik uralmukat, végre átengedik a teret a dudvás növényeknek, melyek flórája itt a legeltetés, kaszálás, és a föld feletti és alatti időszakos vizjárások hatása alatt áll. Itt van a legtöbbje ama tavaknak és állapoknak, melyeknek némi tőzeg képződésére vall a *Parnassia* is. A legjobban fejlett nyiresek helyét ma akácültetések foglalják el. Ezek alatt a Koponyás-patak völgyfenékét és ugyancsak állandóan vizbő süppedékes oldalait alnetum borítja, melynek rendkívül gazdag aljnövényzetét hasonló fekvésben e vidéken mindenütt az *Athyrium filix femina* és az *Athyrium spinulosum* szokta alkotni. Ezen filicetum e helyen régebben az uradalmi marhaállomány legeltetése által majdnem kipusztult; most kezd ismét erőhöz jutni. Ez áll a sphagnetumra is melyben *Callunát*, *Parnassiát*, *Lycopodium clavatumot* és *Droserát* (Gáyer Gyula) állapítottunk meg. Ez a fellép terjedőben és fejlődésben van. Ezt bizonyítják az itt pusztuló félben levő magasabb égerfák. Alig 30 lépésnyire ezen északi jellegű és tényleg is hideg helytől öröklik a Koponyás-patak főforrása fölött egy 170 cm. átmérőjű öreg bükk, minden korosztályú ivadékaival. Mellette terem a *Cyclamen*, *Aspidium filix mas* és *Viola alba*.

Jeli sokáig egy nagyobb birtoktest hamupipőkéje volt, ami a botanikus szempontjából előnyére vált. A kulturtörékvések nem voltak elég erősek arra, hogy a vegetáció természetes fejlődését megakasztották volna.

Növényrezervációnak Jelit két körülmény predesztinálja. Egyik az, hogy itt kis helyen egymás mellett találunk olyan formációkat, amelyeket hazánkban másutt nagy távolságok választanak el. A másik az, hogy az ericetum a Németország északnyugati részére oly jellegzetes „Heide”, mely ott a kultúra folytán pusztuló félben van, Magyarországon tudtommal sehol sincs meg oly nagy arányokban és oly tökéletes kifejlődésben, mint Jeliben, ahol előőrsi elszigeteltségével és szokatlan környezetével hatáscs növényföldrajzi érdekesség számba megy.

Erdészeti fontossága abban van, hogy, amint arra ismételtén rámutattam, Nyugatmagyarországon, beleértve a mai Burgenlandot, az elcsarabosodás jelei mindjobban mutatkoznak. Az ellene való védekezés gazdasági közérdek. Ugy az elcsarabosodás folyamatának, mint az ellene való védekezés tanulmányozására Jeli kiválóan alkalmas, mert itt az elcsarabosodás minden fázisát egészen az „Ortstein”-ig tanulmányozhatjuk, amit már Inkey Béla is hangoztatott.

Az Ericaceákkal kapcsolatban a humuszról, gr. Silva Tarouca fent idézett könyvében, 1912.-ben ezeket irtam: „A második, még sokkalta nehezebb talány, amely a szakembereknek egész karát kívánja, a humusz kérdése, melyet a természettudományok különböző ágai csak egyesült erővel fejthetnek meg. Csak ha ennek a bonyolult világnak törvényszerűségeit pontosan ismerni fogjuk, leszünk képesek a mi humuszágyainkat, valamely tetszőleges helyen, olyan kémiai, fizikai és biológiai egyensúlyba, biztosan és tartósan helyezni, amely az illető Ericacea fajnak megfelel. Csak szilárd tudományos alapon állva, lesz lehetséges feltétlenül megbízható természetési előírásokat adni! A gyakorlatból merített természetési receptek egyszer beválnak, máskor csütörtököt mondanak, aszerint, amint a most még ismeretlen tényezők kedvezően vagy kedvezőtlenül hatnak, amit a priori megállapítani nem lehet. Innen ered a sok ellenmondás, a balsiker és a váratlan siker.“

Azóta haladt a humusz ismerete: előtérbe lépett a talajok savtartalmának fontossága, aminek a mezőgazdaság szempontjából nagy jelentősége van: az agrogeologus pedig mindig jobban értékeli a növényzet útmutatásait. Reményem az agrogeológus gyakori vendége lesz annak a jeli humusz-múzeumnak, mely a kertész és a növényhonosító részére kincset fog jelenteni.

Esztétikailag ott a kultúra — mirabile dictu — még az akácz telepítéssel is csak keveset rontott; a növényföldrajzilag is indokolt Pinusok ültetésével még fokozta is a természetes kép hatását. Jeli összhangzó akkordokban elcsengő kontrasztjaival már mai állapotában is hatalmas park, amely csak csekély korrekúrára szorul.

A növénygeográfiai alapon álló tájalakitónak Jeli geoplasztikai, edaphikus, klimatikus és hydrologiai viszonyai gazdag lehetőségeket nyújtanak, melyek kihasználását nem akaszthatják meg a mai viszonyok nehézségei sem.

Malonyát egyedül csináltam, mint kezdő, a jeli növényrezervációt és parkot pedig sok évi tapasztalatom és beható tanulmányaim alapján akarom megteremteni. Ezen munkámhoz kérem a tudományos körök támogatását.

(A növ. szakosztály 1923. nov. hó 14-én tartott üléséből.)

Mágocsy-Dietz Sándor: A tölgylisztharmat peritheciumainak megjelenése hazánkban.

Általában ismeretes szerte hazánkban a tölgyek leveleit ellepő lisztharmat, amelyet Európában és pedig Franciaor-

szágban először figyeltek meg 1907 őszén és amelynek hazánkban való megjelenéséről 1908 év ősze óta van biztos tudomásunk.¹ Ez idő óta az egész ország tölgyeseiben elterjedt és tudomásom szerint minden évben megjelenik kisebb-nagyobb mértékben. Elterjedése ellenére azonban Európában a legutóbbi évekig konidiumokkal való szaporodása volt ismeretes. A lisztharmatot jellemző peritheciumok fejlődését kétségen kívül csak Arnaud és Foëx figyelte meg 1911-ben Cavillargues mellett Franciaországban.² Dr. Behrens J., 1920. október 9-én Hildesheim mellett találta meg a peritheciumokat, egyetlen egy levélen.³

A tölgylisztharmatot én is évek óta figyelemmel kísérem, de minden eredmény nélkül, míg végre az 1922. év őszén bőségesen találtam meg a peritheciumokat és pedig első ízben 1922. év szeptember hó 24-én, Budapest környékén, a Zugligetben, a Mátyás király-út alatti cserjés területen a Csillagvölgyi-út közelében és pedig elég bőven. Majd ugyanazon év október hó 8-án ugyancsak Budapesten a kis Hárs-hegynek a Ferenc-halom felé eső lejtője alsó részén és pedig olyan bőségesen és fejlett állapotban, hogy a Magyar Nemzeti Múzeum exsiccata kiadványa számára is bőségesen begyűjthettem.

A peritheciumokat a budai hegyekben tenyésző összes tölgyfajokon megtaláltam, kivéve a csertölgyet, amelynek lisztharmatos leveleit eredmény nélkül vizsgáltam. A peritheciumok a fiatal sarjak, vagy a késői (Szent János) hajtások levelein fejlődtek ki leginkább, és pedig azokon, amelyeket a nap sugarai hosszabb-rövidebb ideig értek. Teljesen beárnyékolt leveleken hasztalan kerestem, de a félárnyékban levőkön itt-ott akadt egy-egy perithecium. A napnak kitett leveleken bőségesen fejlődtek, sőt már spóráikat is megérlelhették, mert a sárgás, sárgásbarna peritheciumok mellett egészen feketéket is találtam.

Ezek után az eredmények után kérésemre többen érdeklődtek a peritheciumok megjelenése iránt és sikerült is löbdeknek azokat megtalálni még ugyanezen hónapban így Dr. Varga Ferenc tanár úrnak Aszód környékén, Karácsonyi Jenő egyetemi tanársegédnek Esztergom vidékén és egy hallgatónak Miskolc mellett⁴ amiből arra következtetek,

¹ Róth Gyula: Érdekesebb esetek a központi erdészeti állomás munkaköréből. Erdészeti Kísérletek X. 1908. 126. l. — Dr. Kövessi Ferenc: A tölgyet pusztító lisztharmat gombáról és az ellene való védekezésről. Erdészeti Lapok XLIX. évf. 1910. 352—363, 390—397.

² Comptes rendus de l'Acad. Paris 1912. vol. 154. p. 1302.

³ Die Perithezien des Eichenmehltaus in Deutschland. Zeitschrift für Pflanzenkrankheiten. Bd. XXXI. 1921. S. 108—110.

⁴ Balás Emil m. kir. főerdőmérnök Tatáról 1923 év január havában küldött peritheciumos tölgyfa leveleket Fehér Dániel főiskolai tanár úrnak. Erdészeti Lapok. LXII. évf. 1923. 71. l.

hogy bizonyára hazánk más részein is jelentkeztek peritheciumok.

Érdekes jelenségnek tartom, hogy míg Franciaországban 1911-ben, Németországban csak 1920-ban sikerült nagyon is szórványosan, jóformán csak egyszer megtalálni, addig nálunk mindjárt, megjelenésének megállapításakor már jelentős mértékben való megjelenéséről tudok beszámolni. És hogy ez esetben nincsen tévedés, hanem, hogy ugyanazon gombáról van szó azt igazolták a Moesz Gusztáv mykologusunkkal végzett mikroszkopi vizsgálatok, amelyek kétségen kívül igazolták, hogy a peritheciumok megfelelnek a *Microsphaera alni* (Wallr.) Wint. var. *quercina* (Schwein) Neger. fajra vonatkozó leírásoknak és méreteknek. Kérdéses már most milyen körülményeknek köszönhető, hogy az eddigi ismereteink szerint kétségen kívül Amerikából származó lisztharmat éveken át való konidiumos szaporodása mellett oly ritkán fejlesztve peritheciumokat, a folyó évben oly bőségesen fejlesztette azokat. A kérdésre teljes alapos-sággal csak beható vizsgálat és körültekintő kutatással lehet megadni a feleletet. Ez nem is szándékom most, de eddigi tapasztalataim alapján megkísérlem a jelenséget magyarázni, anélkül azonban, hogy magyarázatommal a jelenséget teljes mértékben megoldottnak tartanám.

Kétségen kívül az Amerikából származó tölgy-lisztharmatnak az európai viszonyok közt talán eltérő tényezők hatása alá jutva, bizonyos időre volt szüksége, hogy meghonosodjék, illetőleg, hogy az itteni viszonyokhoz alkalmazkodjék. Ez idő alatt nem nyervén meg a tenyészéséhez szükséges valamennyi tényező kedvező hatását — nem fejleszthette ki szaporodásának összes szerveit. Az alkalmazkodási időszak elmúltával már most különösen itt nálunk meglehetősen késő ősszel mégis bőségesen fejlesztett peritheciumokat. Számba véve már most, hogy a lisztharmat-fajok kedvező fejlődése, de kivált peritheciumainak fejlődése meleg, száraz, napos időjárást kíván meg, valószínűnek kell tartanom, hogy az idei hosszú, verőfényes ősz a meghonosodott fajnak megadta a tölgylisztharmat peritheciumainak fejlődése szükségelte tartós, száraz, meleg hosszabb időszakot és így azok a kedvező feltételek közt kifejlődhettek.¹

Nagyon kívánatos, hogy a megfigyelések, különösen a máshonnan származó fajokra, késő őszig kiterjesztessenek és így életjelenségeiket biztosan megállapíthassuk. Ezért fokozottabb figyelemmel kell kísérnünk az Európában honos *Oidium Tuckeri* fajt is, amelynek peritheciumait már 1892.

¹ Magyarázatom valószínűségét némiképp igazolja, hogy 1923. év október 14-én Budapesten, ugyanazon helyen, sőt ugyanazon fákon ismét megtaláltam a peritheciumokat.

évben Franciaországban, 1900. és 1919. évben Németországban megfigyelték,¹ holott nálunk tudtommal ezt még nem figyelték meg.

(A növényteni szakosztály 1922. október 11.-én tartott üléséből.)

Moesz Gusztáv: A tölgy magyarországi lisztharmatja.

Mágoocsy-Dietz S. 1922. szept. havában, Budapesten, a Kis Hárshegy alján a molyhos tölgy levelén megtalálta a tölgy lisztharmatjának peritheciumát. A bőven gyűjtött anyagot átadta a „Flora Hungarica exsiccata“ részére. A M. N. Múzeum növényteni osztálya sietett ennek az értékes és feltűnő gombának kiadásával és nekem jutott az a feladat, hogy az anyagot kiadás előtt átvizsgáljam és schedáját megszerkesszem.

Már Mágoocsy-Dietz S. is megállapította, hogy ezek a peritheciumok azonosak azzal a *Microsphaera*-al, amelyet régebben Amerikában és ujabban Franciaországban és Németországban megtaláltak; utóbbi két országban csak igen gyéren. Neger *Microsphaera alni* (Wallr.) Winter var. illetőleg *forma quercina* Neger-nek nevezte a gombát. Így nevezte Mágoocsy-Dietz S. is. Ugyanabban az időben megtalálta a peritheciumot Varga Ferenc Aszódon, a kocsányos tölgyön, Scherffel Aladár Gödöllőn, magam Budapesten, a Zugligetben, a molyhos tölgyön ☞ Fehér Dániel közlése szerint (Erd. Lapok. LXII. 1923. 71—72. old.) Balás Emil m. kir. főerdőmérnök Tatán, a cser levelén. Egy évvel később, 1923. szept. 7.-én megtaláltam a peritheciumot Székesfehérvár mellett, az Iszka hegyen, molyhos tölgyön; szept. végén Temesrékás mellett, gróf Ambrózy Lajos határmajori parkjában a kocsányos tölgyön és okt. közepén Budapesten, a Kamara-erdőben, molyhos tölgyön.

A gödöllői és tatai gombát nem láttam Mágoocsy-Dietz S. és Varga F. gyűjtését azonban alkalmam volt behatóbban megvizsgálni és vizsgálatom eredményét a következőkben közlöm.

A morfológiai jellemvonások a gombát kétségtelenül

¹ Gerhardt K. Über das Auftreten der Schlauchfrüchtem von *Oidium Tuckeri* am Weinstock. Ber. d. deutsch. bot. Gesellschaft Bd. XXXVIII. 1920. p. 156—58.

a *Microsphaera alni* (Wallr.) Winter körébe utalják. *Microsphaera alni*-nak azonban még sem nevezhető, mert Noffray és Neger szerint az *Alnus Microsphaera*-ja nem fertőzi meg a *Quercus* levelét.

Amerikában a tölgy lisztharmatjának több neve van, úgymint: *M. quercina* (Schwein.) Burr.; *M. densissima* (Schwein.) Cooke et Peck; *M. abbreviata* Peck; *M. extensa* Cooke et Peck és *M. calocladophora* Atk.

Griffon és Maublanc a Franciaországban talált tölgylisztharmatot *M. alphitoides*-nek nevezték, sőt Passerini Parmaban talált lisztharmatját is megkülönböztették nemcsak a francia, hanem az amerikai lisztharmattól is, bár új nevet nem adtak neki.

Kérdés, hogy mindezek közül a nevek közül melyik alkalmazható a magyarországi tölgyek lisztharmatjára?

A *M. extensa* Cooke et Peck név csak azt a tölgylisztharmatot illeti, amelynek függelékei jelentékenyebben — (2^{1/2}—6-szor) — hosszabbak a perithecium átmérőjénél.

A *M. calocladophora* Atk. név csak arra a fajra illik, amelynek függelékei nem ágaznak el azonnal villásan, hanem a függelék nyele tengelyként folytatódik az elágazás koronájában. Ilyen elágazást mutatott a M. N. Múzeum egyik amerikai tölgylisztharmatja is. Az elágazásnak ezt a módját annvira feltűnőnek és jellegzetesnek tartom, hogy az ilyen függeléket viselő tölgylisztharmatnak külön névvel való megkülönböztetése indokoltnak mutatkozik.

Prioritás szempontjából első sorban a *M. quercina* (Schwein.) Burr. és a *M. densissima* (Schwein.) Cooke et Peck nevek jöhetnek szóba. Azonban már Griffon és Maublanc¹ is kijelentették, hogy a *M. quercina* voltaképpen a tölgyfán élő összes amerikai *Microsphaera*-knak a gyűjtő neve, tehát magában foglalja a *M. extensa*-t és a *M. calocladophora*-t is. A *M. densissima* pedig egy rendellenes alakot jelez, melyet Ellis és Everhart² a *M. calocladophora*-rával azonosít.

A *M. alphitoides* Griff. et Maubl. nevet feleslegesnek tartom. Éppen Griffon és Maublanc tüzetes és alapos vizsgálatai és ábrái tanúsítják legjobban, hogy a franciaországi (Arnaud et Foëx) gombának azonosnak kell lennie az amerikai *M. abbreviata*-val és a Passerini olaszországi gombájával. A most megvizsgált magyarországi tölgyliszt-

¹ Bull. Soc. Myc. France, XXVIII. (1912). p. 94. Note 1.

² Ellis and Everhart: The North American Pyrenomycetes, (1892.)

harmat morfológiai sajátságai eltüntették még azt a kis különbséget is, amit esetleg fel lehetett volna tételezni a különböző helyről származó alakok között. Griffon és Maublanc nagy fontosságot tulajdonítottak a függelékek elágazásában található csekély eltéréseknek. Ez az eltérés — amelyet különben alig lehet érzékelhetően leírni — valójában nincs meg, mert gazdag anyag vizsgálata közben egy és ugyanazon helyről való anyagban az elágazás formáinak a legnagyobb változatosságát lehet megtalálni. Alkalmam volt Passerini tölgylisztharmatjának peritheciumait is több példányon megvizsgálni.¹ Ezek függelékein az elágazások éppen olyan változatosak, akár a magyarországi gombákon, és ugyanazokat a formákat mutatják.

Az amerikai *M. abbreviata* részletes leírását Arnaud és Foëx², továbbá Griffon és Maublanc³ dolgozataiból és ábráiból ismerem. Ezekből is csak azt a meggyőződést nyertem, hogy a pármái (Passerini 1875), a francia (Arnaud-Foëx 1912), a budapesti (Mágoocsy-Dietz S. — Moesz 1922), az aszódi (Varga F., 1922), és az Iszka-hegyi (Moesz 1923), tölgylisztharmatnak azonosnak kell lennie az amerikai *M. abbreviata*-val. Utóbbi névnek megvan az a nagy előnye is, hogy már legelső leírása is felismerhetővé teszi a szóban levő gombát és lehetetlenné teszi az összevetést akár a *M. extensával*, akár a *M. calocladophorával*.

Könnyebb áttekinthetőség kedvéért a különböző tölgylisztharmat féléket így csoportosíthatjuk:

1. a) A függelék 2¹/₂—6-szor hosszabb a perithecium átmérőjénél *M. extensa* Cooke et Peck.
1. b) A függelék rövidebb 2.
2. a) A függelék nyele az elágazás koronájában is tengelyként folytatódik. *M. calocladophora*. Atk.
2. b) A függelék nyele nem folytatódik tengelyként, hanem már az elágazás kezdetén villásan kettéoszlik *M. abbreviata* Peck 1876.

Ugyancsak könnyebb áttekinthetés céljából közlöm a következő táblázatot, mely a különböző helyről származó tölgylisztharmat morfológiai tulajdonságairól nyújt tájékozást.

¹ A M. N. Múzeumban: Rabh. Fungi Eur. No. 2032. Calocladia penicillata Lév. Forma: quercus. Parmae: in sepibus horti public, rarissime. Novbr. 1875. G. Passerini.

² Arnaud et Foëx in Comptes rendues des séances de l'acad. d. sc. (1912). p. 124 et 1302.

³ Griffon et Maublanc in Bull. Soc. Myc. Fr. XXVIII. (1912). p. 88.

	M. abbrev. America	M. abbrev. Parma (Passerini)	M. abbrev. Gallia**)	M. abbrev. Gallia	M. abbrev. Eudapest (Mágocsy)	M. abbrev. Aszód (Varga)	M. abbrev. Iszka hegy	M. extensa America
Observatores	Griffon et Maublanc	Griffon et Maublanc	Mayor	Arnaud et Foëx	Moesz	Moesz	Moesz	Griffon et Maublanc
Dispositio perithecii in foliis	infra (alul)	infra et supra (alul és felül)	—	supra (felül)	potius supra (inkább felül)	supra (felül)	supra (felül)	supra (felül)
Diameter perithecii (<i>l</i>)	80—120 (140) plerumque 110	115—130 plerumque 120	75—80	100—150 plerumque: 130	98—130	100—130	114—130	110—140
Numerus appendicum	6—8*	12—20	10	15—40	10—24	plerumque 14	14—22	8—15
Longitudo appendicum (<i>l</i>)	100	brevis	brevis	tot, quam diam. pe- rithecii	81—137	65—100	80—163	4—6-ies lon- gior quam perithec.
Magnitudo ascorum (<i>l</i>)	60—70 long. 40—50 lat!	—	immaturus	60 long. 30 lat.	52—59 long. 33—43 lat.	50—60 long. 36—46 lat.	52—65 long. 29—33 lat.	—
Numerus sporarum	circa 6	5—6	„	1—4	1—3	1—4	4—6	4—8
Magnitudo sporarum (<i>l</i>)	23—30 long. 12—14 lat.	18—22 long. 10—12 lat.	„	22—30 long 12 lat.	23—30 long. 13—20 lat.	20—30 long. 12—16 lat.	23—29 long. 13—16 lat.	22—28 long. 12—16 lat.

*) Sec. Arnaud et Foëx numerus appendicum est 10—18 (plerumque 12—15).

**) Sec. Griffon et Maublanc perithecia haec Quercu a Viburno adveniabant, ideoque indicia haec incerta. (Griffon és Maublanc szerint ezek a peritheciumok Viburnumtól tévedtek tölgyre, ezért ezek az adatok megbízhatatlanok)

Végül közlöm a *M. abbreviata* synonymonjainak jegyzékét, a rájuk vonatkozó irodalommal:

Microsphaera abbreviata Peck

in Report 23 Stat. Mus. N.-York (1876) p. 64; Sacc. Syll. Fung. I. (1882) p. 11; Griffon et Maublanc in Bull. Soc. Myc. France XXVIII. (1912) p. 92.

Microsphaera alni (DC.) Winter apud Salmon A Monogr. of the Erysiphaceae (1900) p. 129 (partim). — *M. quercina* Burr. in Bull. Ill. State Lab. Nat. Hist. II. (1887) p. 424 (partim); Ellis et Everhart: The North American Pyrenomycetes (1892) p. 28 (partim); Arnaud et Foëx in Comptes rendues des séances de l'Acad. d. sc. (1912) p. 124 et 1302. — *M. quercina* Burr. var. *abbreviata* Atkins. in Journ. Elisha Mitch. Sc. VII. (1891) p. 73 — *M. alphitoides* Griffon et Maublanc in Bull. Soc. Myc. France XXVIII. (1912) p. 103 — *M. alni* (Wallr.) Winter var. (sive forma specialis) *quercina* Neger in Naturwiss. Zeitschr. f. Forst u. Landwirtsch. XIII. (1915) p. 1. et 5.

(A növényt. szakosztály 1923. május 9.-én tartott üléséből.)

Méhes Gyula: Hazánk tölgyfagubacsai.

Hazánk tölgyfagubacsainak ismeretéhez az első adatokat Margó Tivadar¹ szolgáltatja. Budapest környékéről a *Cynips*, *Andricus*, *Aphilothryx* nemen belül 9 fajt említ fel. A lelhelyek pontosan nincsenek megjelölve, a gyűjtött anyagról semmit nem tudunk.

Az első megbízható, értékes adatokat Paszlavszky József szolgáltatta. Több évre terjedő, szorgalmas gyűjtésének eredményeit hazai és külföldi szaklapokban tette közzé 1881—85 közt. Dolgozatai közül különösen kettő érdemel figyelmet; mint amelyek hazánk tölgyfa-gubacs ismeretének fejlesztésében alapvető munkáknak tekinthetők.

Az egyik² először adja összefoglaló, megbízható képét hazánk tölgyfagubacsainak, mikor 63 fajt, illetve fajtát ismerttet hazánk területéről.

A másik³ fontos azért, mert ékes tollal, élvezetesen megírt ismertetés a közönség részére, melynek figyelmét felhívta a természet eme igen érdekes tárgyaira.

¹ Magyar Orvosok és Természetvizsgálók XX. nagygyűlésének emlékkönyve. Budapest 1879. IV. 636. o.

² Természetrajzi Füzetek. 1883. VI. köt. 152—161. o.

³ Természettudományi Közlöny XIII. köt. 1881. 401—416. o.

Paszlavszy József rendkívül szorgalommal és szeretettel végezte kutatásait, megfigyeléseit és biológiai kísérleteit. Értékes adatai hazánk flórájára, illetve faunájára nézve mind ujak s munkálatai a külföldi szakemberek előtt is kellő méltánylásban részesültek.

Évek során át végzett gyűjtésének eredménye lett egy páratlan szép gyűjtemény, melyet teljesen saját költségén állított fel, s egy igen értékes szakkönyvtár. (Boldog idők, mikor a középiskolai tanárnak még ilyenre is futotta pénzből, időből!). A szakkönyvtár most a II. ker. Toldy Ferenc főreáliskola tulajdona, a gyűjtemény pedig a Magyar Nemzeti Múzeum állattári osztályáé.

Öt évi pihenés után a munkálatok fonalát ismét egy középiskolai tanár, Szépligeti Győző vette fel. Paszlavszy-nak mindenre titerjedő, tüzetes, a legeldugottabb helyeket is felkereső kutatásai után ő már csak a tallózás mezején járhatott. Munkásságának eredményeit két értekezésben¹ tette közzé. Ezekben 27, illetve 28 gubacsajt ismertet Budapest területéről.

Ezeken kívül egy tölgyfagubacs meghatározó kulcsot² is szerkesztett az érdeklődők használatára,

Sok adatot magába foglaló, értékes gyűjteménye a Magyar Nemzeti Múzeum növénytani osztályában van, ahol a legnagyobb gonddal kezelve áll a szakemberek rendelkezésére.

A két buvár munkálkodása kiegészíti egymást. Mig t. i. Paszlavszy inkább a darazsak kedvéért gyűjtötte a gubacsokat, s dobozaiban tulajdonképen csak kiegészítői voltak a gubacsok a darazsaknak, addig Szépligeti tisztán botanikai szempontból gyűjtötte a gubacsokat s azokat herbárium formájában állította is gyűjteménybe.

Utánuk a tölgyfa-gubacs kutatás terén hosszabb szünet következik, mignem 1916 ban megint egy figyelemreméltó dolgozat³ jelent meg C. Henrich tollából. Ebben az értekezésben a szerző eddig egészen ismeretlen vidékről, Nagyszeben környékéről 42 fajt ismertet. Érthetetlen, hogy munkájában Paszlavszy és Szépligeti munkásságáról meg sem emlékezik.

Közben a tölgyfagubacsokra vonatkozó kisebb ismeretéseket közöltek Borbás Vince és Mágocsy-Dietz Sándor⁴.

¹ Természetrzaji Füzetek 1890. XIII. köt. 12—25. o. 1895. és XVIII. köt. 214—219. o.

² Természet. 1900. III. 10, 14, 15, 17 szám, 1901. IV. 9, 13. szám.

³ Verhandlungen und Mitteilungen des Siebenbürgischen Vereins für Naturwissenschaften zu Hermannstadt. LXVI. Jahrg. 1916. Heft 4—6. p. 81—118.

⁴ Erdészeti Lapok, Forstwissenschaftliches Centralblatt.

A gubacsokra vonatkozó irodalmi adatok összegyűjtésével néhány év óta buzgón fáradozik Moesz Gusztáv, a ki gyűjtéseivel Szépligeti gyűjteményét is iparkodik kiegészíteni.

Mint ilyen szorgalmas gyűjtőről kell megemlékeznem Gammel Alajos-ról, aki sok éven át végzett kutató, gyűjtő kirándulásai alkalmával szép gubacs-gyűjteményt is összehozott, mely a Fővárosi Tanszermúzeumban van elhelyezve. Kár, hogy gyűjtéseinek eredményéről legalább enumeratiót nem adott ki.

Említett gyűjtők és buvárok munkálkodása fókép Budapestre és vidékére terjedt ki, bár Paszlavszky és Henrich az ország különböző vidékéről szolgáltatott szép számú adatot, úgy, hogy egyes fajok földrajzi elterjedéséről is lehet már némi képet alkotnunk.

Paszlavszky és Szépligeti munkássága alapján vették fel a Magyarországra vonatkozó adatokat a Tierreichbe¹. Hogy ez a két szorgalmas buvár mit alkotott ezen a téren, ez leginkább kitűnik „A magyar birodalom állatvilága”² c. hatalmas összefoglaló műből, a melynek adatai szerint hazánkban 9 nemben (*Neuroterus*, *Dryophanta*, *Chilaspis*, *Biorhiza*, *Trigonaspis*, *Aphelonyx*, *Cynips*, *Andricus*, *Synophrus*) 98 faj van.

Igy állottak a tölgyfagubacsokra vonatkozó ismeretek, mikor azokkal 1918 őszén elkezdtem foglalkozni. Az irodalom áttanulmányozásával kapcsolatban megkezdtem a gyűjtést, s a gyűjtő terület kibővítésével (Népliget, Nagyszénás, Remetehegy, Hármashatárhegy, Ujlaki Rakpart, Margitpark, Szent Margitsziget) iparkodtam a földrajzi elterjedéshez új adatokat szolgáltatni. Kiterjesztettem a területet vidékre is, s mint eddig ismeretlen vidékek vonulnak be Vas-, Fehér-, Esztergom-, Somogy-, Baranya-, Pest-Pilis-Solt-Kiskun-, Hont-, Gömör-, Jász-Nagykun-Szolnok-, Szabolcs-vármegyék különböző vidékei. A gyűjtéseket részint magam végeztem, részint szakemberek és érdeklődők. Közreműködésükért köszönettel tartozom: Boros Ádám, Ember József, Gayer Gyula, Karl János, Lányi György, Morbitzer Ferenc, Rácz Jenő, Varga Sándor uraknak és Perényi József tanítványomnak, legfőképen pedig feleségemnek.

A gyűjtés folyt, az anyag pedig gyarapodott. De sajnos, be kellett látnom, hogy majdnem céltalan munkát végzek, mert hiszen munkám nem volt egyéb, mint a már meglévő fajoknak új lelethelyen való megtalálása. Azonban a gyűjtés alkalmával egyre merültek fel olyan jelenségek, a mik

¹ K. W. von Dalla Torre — J. J. Kieffer: Cynipidae. Das Tierreich 24. Lief. Berlin 1910.

² Természettudományi Társulat, Budapest 1918.

arra sarkaltak, hogy a megkezdett munka mellett kitartsak. Különös gondot fordítottam a biológiai és fejlődéstani jelenségek megfigyelésére. E végből a gubacsokból egész sorozatokat gyűjtöttem be különböző időpontokból s sok olyan gubacsot gyűjtöttem be, a melynek alkotásában 2—3 féle darázs, zsellérek, meg élősködők vesznek részt. Ezeknek különösen állattani vonatkozásait vizsgálom. Egyes területeken vizsgálom és figyelem egy-egy gubacs faj fejlődését, keletkezésétől megéréséig. Gyűjteményemben úgy a botanikai, mint a zoológiai irányt egyeztetem, s teljességre törekszem, a mitől már nem is vagyok messze.

A gyűjtési terület kiterjesztésével az egyes fajok földrajzi elterjedésének, határai tágultak, a melyet majd összefoglaló munkámban fogok táblázatban kimutatni. A tallózás sem volt eredménytelen, mert a mellett, hogy az eddigi buvároktól már ismertetett fajokat majdnem teljes számban én is megtaláltam, 6 olyan fajt is találtam, melyek hazánkra nézve teljesen újak. Azonkívül érdekes adataim vannak egyes fajoknak a különböző tölgyfajokon való elterjedéséről is.

Kutatásaim eredményeit a következőkben foglalhatom össze: Hazánk területén tölgyfáinkon (*Quercus Robur*, — *sessiliflora*, — *lanuginosa*, — *cerris*) 90 olyan gubacs faj van, melyet gubacsdarázsok hoznak létre. Ezek genusok szerint a következőkép oszlanak meg; *Neuroterus* 12 (1 új), *Diplolepis* 7, *Trigonaspis* 2, *Biorhiza* 1, *Chilaspis* 1, *Aphelonyx* 1, *Cynips* 24 (1 új), *Andricus* 40 (4 új), *Callirhytis* 1, *Sinophrus* 1.

A hazánkra nézve új fajok a következők:

1. *Neuroterus albipes reflexus* Kieff. Eddigi elterjedési köre: Németország, Franciaország. Az én lelethelyeim: Karátföld, Gerse, Vasvár (Vas vm.), Nemesdéd (Somogy vm.) Találtam *Qu. Roburon*.

2. *Cynips hartigi* Hartig. Eddigi elterjedési köre Spanyolország, Szicilia, Itália, Alsó-Ausztria. — A Paszlavszky gyűjteményében levő Dalmáciából származik. — Gammel Alajos gyűjteményében sok szép példány van a Budakeszi erdőtől, de az adat publikálva nincs. Én a Hűvösvölgyben és Kamaraerdőben találtam őket *Qu. sessiliflorán*.

3. *Andricus albopunctatus* Schlecht. Eddigi elterjedési köre: Anglia, Franciaország, Belgium, Németország, Ausztria, Itália. — A Paszlavszky gyűjteményében levő Halleből származik. — Az én példányaim a Hűvösvölgyből és Karátföldről (Vas vm.) valók. *Qu. Roburról*, — *sessilifloráról* és — *lanuginosáról*.

4. *Andricus lambertoni* Kieff. Eddigi elterjedési köre: Lotharingia, Franciaország. Én egy példányt találtam Karátföldön (Vas vm.). *Qu. Roburon*.

5. *Andricus hystrix* Trotter. Eddigi elterjedési köre Felső-Olaszország, Kis-Ázsia. Én megtaláltam sok példányát a Hűvösvölgyben, Kamaraerdőben, Svábhegyen. *Qu. Roburon* és — *lanuginosan*.

6. *Andricus schroeckingeri* Wachtl. Eddigi elterjedési köre: Alsó-Ausztria, Kis-Ázsia. Én a Remetehegyen és Karátföldön (*Vas vm.*) találtam néhány példányát *Qu. cerrisen*. Paszlavszky gyűjteményében van egy darázs, de gubacsa nincs. A daráznak lelethelye nincs, a fauna katalógusba nincs felvéve, s Paszlavszky sehol sem említi. A darazsat valószínűleg Wachtltól kapta 1880-ban, mert egy kis cédulán ez a név és évszám áll.

Ezekén kívül még sok olyan adatom van, amelyekre vonatkozólag biztos véleményt mondani nem tudok, mert a vizsgálatokat nem tudtam eddig befejezni. Ezek együtt folynak a munkálatokkal.

Az összegyűjtött anyag feldolgozása folyamatban van, valamint a gyűjtemény rendezése is úgy botanikai, mint zoológiai értelemben. A gyűjtött gubacsokból több százra menő darazsat, élőködőt és zsellért tenyésztettem ki, a melyek vizsgálatra alkalmas módon vannak konzerválva. A kifejlődési időkről pontos feljegyzéseket végeztem. A gyűjteményemben levő gubacsokról több száz rajzom van máris, — amelyeket, ha időm engedi, az állattani vonatkozásokkal is ki fogok egészíteni. — Végül pedig a gubacsok jelentőségéről, a hasznos gubacsokról, azok értékesítéséről is meg fogok emlékezni.

Az elmondottakban röviden akartam vázolni azt a több év óta folyó, s még több évre terjedő munkát, melynek eredménye lesz, ha a Gondviselő megengedi, hazánk tölgy-fagubacsdarazsainak monographiája.

(A növényteni szakosztály 1922. január 11.-én tartott üléséből.)

Degen Árpád: A „*Marrubium candidissimum* L.”-ről.

A *Marrubium candidissimum* egyike a legjellemzőbb Karst-növényeinknek, mely természetével, hófehér levelével szárával egyúttal egyike a legfeltűnőbb tengermelléki növényünknek is, amely okvetlenül megragadja ott még a laikus figyelmét is. Geographiai elterjedése is elég érdekes, mert az adriai Karst-vidéknek bennszülöttje, Isztrián, Horvátországon, Dalmácián, Bosznia-Hercegovinán, Montenegrón s északi Albánián túl csakis még Közép-Olaszország néhány pontján fordul elő, tehát azok közé a növények közé tar-

tozik, a melyek az Appenini's a Balkán-félsziget közös tulajdonai s a melyeket egy hajdan fennállott szárazföldi összeköttetés bizonyítékául szokás felemlíteni.

Geographiai elterjedését jól ismerjük, nevével s annak eredetével azonban úgy látom, alig foglalkoztak. A florisztikai s rendszertani művekben általánosan „*Marrubium candidissimum* L.” néven említik, ámde ha Linné műveiben utána nézünk, csakhamar feltűnik, hogy sem Linné leírása nem illik reá, sem pedig Kréta szigetén, a honnan Linné említi, nem fordul elő. Cikkem német részében bővebben fejtem ki azokat az okokat, a melyek miatt ezt a nevet el kell ejtenünk s a *M. incanum* Desr. ap. Lam. Enc. III. 716 névvel helyettesítenünk.

(A növt. szakosztály 1922. június 14-én tartott üléséből.)

Lyka Károly: Kritikus és új magyar Thymus-alakok.

(Formae novae hungaricae generis Thymi.)

A következő felsorolás a *Thymus Serpyllum* L. hazai alakokról belül még le nem irt alakok leírását tartalmazza.

Mivel a *Thymus* genusz középeurópai alakjainak rendszeres felsorolása és tárgyalása későbbi részletes tanulmány számára van főtartva, ebben a felsorolásban csak azok az alakok szerepelnek, melyek Jávoroka Sándor sajtó alatt lévő „Magyar Flórájában” új alakok gyanánt, de csak magyar nyelven vannak leírva s ezért a nemzetközi botanikai kongresszusok határozatai értelmében őket még latin nyelvű diagnózissal is el kellett látni.

Thymus Serpyllum L., Sect. *Homaeophylli*. Caules et rami holotrichi, folia ramorum florentium superiora et media eiusdem formae, deorsum haud conspicue deminuta.

ssp. *Th. Marschallianus* (Willd.) m. — Hungaria media. — f. **lasiophyllus** m. Caulibus decumbentibus nullis, omnibus erectis. Folia anguste lanceolata 18—20 mm. longa, 3 mm. lata, nervatura camptodroma. Inflorescentia elongata, interrupta. Tota planta pilis patentibus tecta. — f. **leucotrichus** m., a priore differt inflorescentia globosa. — f. **torrensensis** m., caules decumbentes, anno sequente inflorescentia terminati. Folia 15—20 mm. longa, 2—3 mm. lata, tota planta pilis longis patentibus tecta, ceterum ut typus.

ssp. *Th. brachyphyllus* (Opiz) m. — Hungaria media. — f. **natronatus** m., 5—6 cm. altus, caulibus tenuibus, infra inflorescentiam adpresse pilosis. basin versus fere glabris. Folia anguste lineari-lanceolata, 5—7 mm. longa, 1 mm. lata, rigida, glabra, nervis lateralibus aegre distinguen-

dis. Infloresc. pauciflora, globosa, calyx 2.5—3 mm. l., tubo piloso, ceterum ut typus. — f. **pratensis** m., caulibus decumbentibus, anno sequente inflorescentia terminatis. Rami floriferi \pm 15 cm. alti, foliis anguste lanceolatis obtusiusculis, \pm 12 mm. longis glabris, nervis camptodromis, inflor. globosa, ceterum ut typus. — f. **aridus** m., rami floriferi \pm 20 cm. alti, stricti, superne pilis patentibus, inferne deflexis vestiti. Folia saepe refracta, lineari-lanceolata vel sublinearia, \pm 10 mm. longa, inflor. elongata, interrupta, calyx 3.5—4. mm. l., ceterum ut prior. — f. **solstitialis** m., ut prior, sed tota planta pilis longis patentibus tecta.

ssp. *Th. auctus* m., Caules indeterminati nulli. Folia ramorum elliptica vel elliptico-lanceolata obtusiuscula, nervatura camptodroma. — Hungaria media et orientalis. — Huc pertinent: a) **typus**, caulibus omnibus erectis vel suberectis, deflexe pilosis, 20—30 cm. altis, foliis 15—18 mm. long., 4—6 mm. latis, glabris, inflor. elongata, interrupta, calyx 3—4 mm. longus. b) formae: f. **grandis** m., 20—25 cm. altus, caulibus inaequaliter deflexe pilosis, foliis lanceolatis maximis, 22—28 mm. longis, 6—8 mm. latis glabris, nervis lateralibus tenuissimis. Infloresc. globosa, \pm 2 cm. diam., saepe ramulis binis aucta, calyx \pm 5 mm. l., tubo piloso ceterum ut prior. — f. **mollicomus** m., tota planta pilis patentibus tecta, ceterum ut prior. — f. **dasypogon** m., humilior, folia 15—18 mm. longa, 4—5 mm. lata, inflor. capitata, tota planta pilis patentibus longis villosa, ceterum ut typus. — f. **Moeszii** m., caulibus decumbentibus, anno sequente inflorescentia terminatis. Rami floriferi validi, 20—30 cm. alti, pilis longis patentibus, vestiti. Folia elliptico-lanceolata elongata, 15—20 mm. longa, 4—5 mm. lata, tenuia, pilosa, nervis lateralibus tenuibus evanidis. Inflor. elongata, laxa, interrupta, hinc inde ramuligera, verticillastris longe remotis, calyx 4 mm. l. pilosus. — f. **insularis** m., rami 15—20 mm. alti, pilis patentibus tecti. Folia late ovato-elliptica, in petiolum sensim attenuata, 16—18 mm. longa, 6—8 mm. lata, glabra vel superne pilis solitariis adspersa, nervis lateralibus tenuibus, Infloresc. elongata, interrupta, calyx pilosus \pm 4 mm. longus, dentibus labii superioris acuminatis. — f. **nyirensis** m., caudiculis subterraneis crassis, longis, Pili ramorum patentes, folia late lanceolata vel elliptica, superne pilis solitariis adspersa vel glabra, nervatura crassa, fere vel definite pseudomarginata. Inflor. caulium elongata, interrupta, illa ramorum abbreviata v. globosa. Calyx \pm 4 mm. l., tubo piloso. — f. **incanescens** m., ut prior sed tota planta pilis longis patentibus tecta. — f. **multibarbus** m., ramis 15—20 cm. altis, foliis lanceolatis \pm 15 mm. longis, 2.5—3.5 mm. latis, inflorescentia elongata interrupta, tota planta pilis longis tecta.

ssp. *Th. decipiens* (H. Braun) m., — Hungaria me-

dia 'et occidentalis. f **Jaurinensis** m., Caules inaequaliter deflexe pilosi, decumbentes, tantum inflorescentiam erigentes, determinati. Rami seriati internodiis abbreviatis, foliis imbricatis, arrectis, ovali-spathulatis, 10—12 mm. longis \pm 4 mm. latis apice rotundatis, basin versus longe et sensim attenuatis, conspicue petiolatis, glabris, nervatura camptodroma. Inflor. elongata, calyx superne glabrescens v. glaber. — f. **pachyneurus** m., folia saepe parum minora ovato-spathulata petiolata, nervatura fere vel definite pseudomarginata, ceterum ut prior. — f. **tirolensis** m., differt a typo pilis ramorum patentibus diametrum rami non aequantibus. — f. **argillosus** m., folia \pm 12 mm. longa, lanceolato-oblonga, pagina superiore hinc-inde pilis solitariis adspersa. Pili ramorum horizontaliter patentes, diametro rami breviores, inflorescentia capitata.

ssp. **Th. Degenianus** m., Caulibus indeterminatis nullis, omnibus e basi decumbente adscendentibus. Folia ramorum oblonga, ovato oblonga vel anguste oblonga, basin versus sensim attenuata, apice obtusissima vel rotundata, subcoriacea, rigida. Hung. media, meridionalis. Huc pertinent: a) **typus** caudiculis subterraneis crassis, lignosis. Rami floriferi 15—30 cm. alti, pilis patentibus. Folia late oblonga, apice rotundata, 15—20 mm. longa, glabra vel pilis solitariis adspersa, nervatura camptodroma. Infloresc. elongata, verticillastris nonnullis remotis. Calycis tubus pilis longis dense tectus. b) formae: f. **amplior** m., ut prior, sed caudiculi tenues, inflorescentia globosa. — f. **bugacensis** m., rami floriferi 10—15 cm. alti, folia late ovato-oblonga, 10—12 mm. longa, \pm 5 mm. lata, basin versus breviter attenuata, sessilia, infloresc. capitata, ceterum ut typus. — f. **eremita** m., ut prior sed pili ramorum deflexi. — f. **intermittens** m., ut prior, sed infloresc. elongata, verticillastris remotis. — f. **Rapaicsi** m. ut f. bugacensis sed tota planta pilis longis patentibus tecta. — f. **ammophilus** m., pilis ramorum recurvulis, foliis anguste oblongis in petiolum attenuatis, 10—12 mm. longis, 2—3 mm. latis, glabris v. superne pilis solitariis adspersis, arrectis, nervatura tenui camptodroma. Inflorescentia capitata vel elongatula. — f. **desertorum** m., ut prior, sed pili ramorum patentes. — f. **reversus** m., nervatura foliorum fere vel definite pseudomarginata, pili ramorum deflexi, ceterum ut prior.

ssp. **Th. rigidus** (Wim. et Grab.) m., Hung. occidentalis. f. **rigidiformis** m., caulibus longe decumbentibus determinatis, nervatura foliorum camptodroma, nervis lateralibus crassis, tamen sub apice attenuatis. Rami seriati 5—10 cm. alti, pilis densis patentibus brevibus tecti. Laminae foliorum ovali-oblongae, obtusae, 7—9 mm. longae, glabrae. Infloresc. globosa, calyx 4—4.5 mm. l. — f. **floribun-**

us m., ut prior a quo differt infloresc. interrupta, verticillastris remotis. — f. **arrectifolius** m., folia ramorum arrecta lineari-oblonga, basin versus longe cuneata, parte tertia superiore latiora, apice rotundata, 6 mm. longa, flavescenti-viridia, capitulis parvis, calyce subtus densissime piloso, ceterum ut typus.

ssp. *Th. Serpyllum* (L.) Briqu. Hung. boreali-occidentalis. f. **tardus** m. caulibus stolonisantibus elongatis, ramis florigeris \pm 5 cm. altis, pilis brevibus horizontaliter patentibus, diametrum rami non aequantibus tectis. Folia lineari-oblonga vel ovali-oblonga basin versus sensim cuneata \pm 8 mm. longa, glabra, capitula florum 16—20 mm. in diam., calyx 4.5—5 mm. l. ceterum ut typus.

Sect. *Heterophylli*. Caules et rami holotrichi, folia superiora et media ramorum florentium difformia: deorsum conspicue deminuta, longius petiolata, laminae pro ratione latiores, breviores, infima spathulaeformia.

ssp. *Th. glabrescens* (Willd.) m., Hungaria. f. **cyclophyllus** m., caulibus decumbentibus determinatis, ramis 10—20 cm. altis. pilis deflexis. Folia superiora late elliptico-ovata, media et inferiora orbicularia. longe petiolata, glabra, nervatura camptodroma, ceterum ut typus. — f. **euryphyllastrum** m., differt a priore foliis mediis ovato-spathulatis, pilosis, ramorum pilis longissimis patentibus. — f. **vinealis** m., 15—30 cm. altus robustus. Caules floriferi e trunco lignoso erecti, ramulis florigeris aucti, sub infloresc. densissime, ceterum parcius pilis longioribus patentibus induti, internodiis nonnullis glabrescentibus. Folia maxima: 20—30 mm. longa, 6—8 mm. lata, superiora ovato-oblonga, sessilia. media ovata vel late-ovata, infima minima, longe spathulatim-petiolata, omnia tenuinervia, paginis glabris. Infloresc. globosa, densiflora, calyx 4.5 mm. l. tubo pilosissimo, dentibus duris subpungentibus. — f. **tokajensis** m., ut prior, sed tota planta pilis longis patentibus tecta. — f. **convallarius** m., caules floriferi pilis brevibus deflexis dense tecti. Folia maiora 20—25 mm. longa, \pm 8 mm. lata, superiora lanceolato-oblonga, media ovalia basin versus attenuata, apice obtusissima, glabra, inflorescentia laxiflora globosa, calyx 3 mm. longus, pilosus, ceterum ut. f. vinealis. f. **firmus** m., folia superiora oblonga, media ovato-vel lanceolato-oblonga, breviter petiolata, 15—17 mm. longa, glabra vel parce pilosa, inflorescentia elongatula, calyx 4 mm. l., superne glaber, ceterum ut f. vinealis. — f. **loessaceus** m., caules longe decumbentes determinati, rami florigeri 5—10 cm. alti, pili ramorum patentibus breves. Folia parva: infima tantum 5. mm. longa. 1—2 mm. lata, suprema \pm 10 mm. longa, 3—4 mm. lata oblongo-ovata v. oblongo-lanceolata, media breviora, ovata v. ovato-spathulata, apice obtusa, petiolata, glabra, nerva-

tura camptodroma. Infloresc. capitata, calycis tubus dense pilosus. — f. **csikensis** m., ut prior, sed rami inaequaliter holotrichi, internodio uno altero fere glabrescente, pilis deflexis. Folia superiora late elliptica, media et inferiora elliptico-spathulata, vix obtusa. — f. **transdanuvianus** m., ut prior, sed folia superiora late ovalia, in petiolum contracta. inferiora orbiculari-spathulata, longe petiolata, omnia apice rotundata, ramis holotrichis parum altioribus. f. **obtusus** m., ut prior sed caules et rami pilis patentibus diametro rami brevioribus tecti. — f. **albipellis** m., ut prior, sed tota planta pilis longis patentibus tecta.

ssp. **Th. clivorum** m., caules partim determinati, anno sequente inflorescentia terminati, partim longissime humifusi stolonisantes indeterminati, nervatura foliorum pseudo-marginata. Hung. media et occidentalis. Huc pertinent: a) **typus**, rami floriferi seriatim, pilis deflexis vestiti, 10—20 cm. alti. Folia difformia: illa caulium decumbentium maxima ovata v. late-ovata, 15—20 mm. longa, petiolata, illa ramorum deorsum subito conspicue deminuta, suprema 10—15 mm. longa, orbiculari-ovata, infima minima 5 mm. longa, orbiculari-spathulata, longe petiolata, omnia coriacea, paginis glabris v. hinc-inde pilis singulis adspersa. Inflorescentia globosa, 2. cm. in diam, calyx 4—5 mm. l., inferne magis, superne minus pilosus. b) formae: f. **diversipellis** m., pili ramorum horizontaliter patentibus, sursum longi, deorsum minutissimi, ceterum ut prior. — f. **cinerosus** m., ut prior, sed tota planta pilis longis patentibus tecta. f. **Borcsianus** m., ut typus, sed folia caulium angusta: oblonga vel lanceolato-oblonga. — f. **Huljáci** m., ut prior sed tota planta pilis longis patentibus tecta.

ssp. **Th. praecox** (Opiz) m. Hung. media. f. **fallax** m., a typo differt pilis ramorum deflexis. — f. **leptoneurus** m., nervatura foliorum fere vel definite camptodroma, ceterum ut typus. — f. **petraeus** m., ab antecedente differt pilis ramorum deflexis.

(A növénytani szakosztály 1924. március 12-én tartott üléséből.)

Jávorka Sándor: A magyar flóra néhány új alakja*.

1. *Dianthus petraeus* W. et K.

f. **hunyadense** Jáv. forma nova, differt a typo foliis margine fere usque ad apicem levibus, squamis calycinis exterioribus sensim in aristam 2—4 mm. longam attenuatis, lamina petalorum saepe longius fimbriata.

* Szerzőnek sajtó alatt levő „Magyar Flórájában” szereplő új növényalakok latin diagnózisai.

Habitat in rup. calcareis Banatus ad thermas Herkulis (Herkulesfürdő), montis Arzsána supra thermas Herkulis, in rup. calc. montium Retyczát comit. Hunyad, equidem in cacuminibus „Stenulete,, Piatra Jorgovánului, Vurf Tiocanele, ad fontes fluvii Oláh Zsil (Silû romanescû), ubique cum typo; in montibus calcareis circa opp. Petrozsény specimina jam magis ad *spiculifolium* Schur vergunt, petalisque longius fimbriatis transitum quasi ad eum praebent, lamina petalorum tamen glaberrima nec barbata ad *D. petraeum* W. et K. pertinent. Specimina omnia ipse legi.

2. *Colutea arborescens* L.

f. **monophylla** Jáv., forma (mutatio?) nova, a typo differt foliis foliolo tantum unico terminali praeditis, rhachi foliorum abbreviato.

Frutices in dumetis collis Sándorhegy prope pag. Arács ad lacum Balatonem.

3. *Androsace lactea* L.

f. **carpatica** Jáv., forma nova, differt constanter a typo secretionibus oleiferis punctiformibus brunneis in foliis omnibus destitutis, dum in typo Alpes incolante — monente etiam R. Buser — secretiones haec in striis duabus longitudinaliter percursis adsunt.

Habitat in saxosis calc. Carpatorum a montibus Kis-Fátra et Kriván-Fátra usque ad alpes Fogarasenses Transsilvaniae.

4. **Satureja Brauneana** (Hoppe) Jáv. in Magy. Bot. Lap. XVII. (1918.) p. 50.

f. **transsilvanica** Jáv. forma nova, a typo differt verticillis valde laxifloris, folio fulcrante multo longioribus, foliis saepe parum latioribus.

Habitat in comit. Arad (sine loco leg. Simonkai); Transsilvania, (sine loco) legit Haynald; Berethalom (Birt-halm), comit. Nagy-Küküllő Transsilvaniae, leg. Barth. — Cetera confer Jáv. l. c.

5. *Campanula sibirica* L.

f. **divergentiformis** Jáv. forma nova, differt a typo foliis latioribus, corolla 3.5—4 cm. longa, calycis laciniis usque 1 cm. longis. — Transitum praebet ad *C. divergentem* Willd. in Transsilvania et Banatu nascentem, a qua planta nostra differt foliis angustioribus, versus basin latissimis, corolla quam lacinae calycis multo longiore, caule non prostrato, saepius in parte superiore tantum ramoso.

Habitat in rupestribus calcareis elatioribus montium Bükk in comit. Borsod, in montibus circa Murány comit. Gömör, in praeruptis calcareis fluvii Hernád infra pag. Káposztafalu.

(A növénytani szakosztály 1924. március 12-én tartott üléséből.)

IRODALMI ISMERTETŐ.

Jaccard. *Nouvelles recherches sur l'accroissement en épaisseur des arbres*. Memoire primé et publié par la fondation Schnyder von Wartensee à Zürich. Edition Payot. Lausanne et Genève 1919. 200 o. 32 tábla, 75 ábrával.

Jaccard ezen legújabb munkája a Schnyder von Wartensee-féle alapítványból¹ jutalmazott francia nyelven megjelent pályamunka². Jaccard a fák növekedésére vonatkozólag rendkívül kiterjedt vizsgálatokat végzett. 200 fát vizsgált meg, 100-at rendszeresen tenyésztett és 5000 mikroszkopiai praeparátumot vizsgált át. Jaccard elsősorban Metzger³ elméletét igyekszik megdönteni. Metzger a fa törzsét mint egy minden irányban egyenlő ellenállást kifejtési tudót tartotta fogta fel, Jaccard ezt elvetette, szerinte a fatörzs felépítésénél a mechanikai elv csak másodrendű szerepet játszik s a fatörzs kifejlődésénél főképen azon fiziológiai elv érvényesül, amely azt kívánja, hogy a törzs bármelyik magasságban vett felülete az időegységben egyenlő vízmennyiséget tudjon a gyökerekből a koronába vezetni, vigyis a törzs egy mindenütt egyenlő vezető képességgel rendelkező vízvezető ut legyen. „(Letronc des arbres considéré comme fût d'égale capacité conductrice pour l'eau”).

Ezen elvnek megfelelően a fatörzs alakját egy III-ad fokú paraboloid, amelyet Metzger elmélete megkíván, nem közelítheti meg.

Ezt az elvet Jaccard sok adattal igyekszik bizonyítani. Munkájában ezenkívül még sok érdekes vizsgálatot és adatot közöl a fák normális és excentrikus vastagsági növekedésére vonatkozólag, melyeket itt részletesen nem ismertetünk. Eredményeit kellő objektivitással kell fogadnunk, azonban kétségkívül áll, hogy sem Metzger, sem pedig Jaccard merev fiziológiai elvei nem lehetnek azok a szűk keretek, melyek között a fák növekedésének komplikált életfolyamata halad. Az általa ismertetett tényező is egy a sok között, de nem kizárólagos.

Mindezek dacára azonban kétségtelen, hogy Jaccard munkája és vizsgálatai a fák növekedésére vonatkozó ismereteinket jelentős mértékben gyarapították.

Küster. *Botanische Betrachtungen über Alter u. Tod*. Berlin. Borntraeger. 1921. 44. o.

A Schaxel által szerkesztett: *Abhandlungen zur theoretischen Biologie* sorozat 10. füzete ez a kis munka, amely a növények korára és halálára vonatkozó pozitív és spekulatív jellegű ismereteinket tárgyalja kritikai alapon.

Tárgyalja a növények, de főképen a fák korát, összehasonlítva az állatokéval, az öregség fogalmát és ennek tüneteit, a levelek életkorát, a száraz sejtek, szövetek és szervek nyugalmi állapotát (vita minima), az öregség és a halál fiziológiai folyamatát, mint kémiai folyamatok kölcsön hatását.

Baur. *Die wissenschaftlichen Grundlagen der Pflanzenzüchtung*. Borntraeger. Berlin 1921. 115. oldalon 6 táblával és 11 ábrával.

A könyv Baur kitűnő szerkesztésében az átöröklési törvényekre vonatkozó újabb kutatásokat ismerteti s részletesen kitér ezeknek a gyakorlati mező és erdőgazdasági alkalmazására. A gyakorlati szakemberek számára készült és ennek megfelelően inkább népszerű keretekben mozog,

¹ 1913. Neue Untersuchungen über das Dickenwachstum der Bäume.

² A német nyelvű pályamunka már 1918-ban megjelent. A. Engler. Tropismen u. excentrisches Dickenwachstum der Bäume. Zürich. Beer. u. comp. 1918. 100 oldalon 16 ábrával és 43 táblával.

³ Metzger. Der Wind als massgebender Faktor für das Wachstum der Bäume. Münch. forstl. Hefte. 1893.

anélkül, hogy ez a körülmény a munka tudományos színvonalát bármiképpen befolyásolná, s ezért nemcsak a mezőgazda, hanem a botanikus számára is jó kézi könyvet jelent.

Potonié's *Lehrbuch der Paläobotanik*, 2. kiadás. Átdolgozta W. Gothan. Berlin. Borntraeger. 1921. 537. o. 326. ábra.

A munka Potonié ismert művének legújabb átdolgozása, célja a geológia és a botanika követelményeinek egyformán megfelelni. Az előző kiadás spekulatív jellegű phylogenetikai fejtegetéseit kihagyta és csak azt vette fel, amit az objektív kritika eddig elfogadott. Az anyagbecsztás az első kiadástól több helyen eltér, így helyet kapott benne az Angiospermák tárgyalása Menzel tollából és a diluviális flóra ismertetése, amelyet Stoller dolgozott ki. Az újabb irodalmat az első negyedfélvben csak 1915.-ig vehette figyelembe, a továbbiakban 1919. végéig.

Graebner. *Lehrbuch der nichtparasitären Pflanzenkrankheiten*. Berlin. P. Parey. 1920. 333. o. 244. ábra.

A munka tulajdonképpen azt a célt szolgálja, hogy Sorauer *Handbuch der Pflanzenkrankheiten* című munkájának I. kötetét megrövidített formában, s így olcsóbb áron, szélesebb körök számára hozzáférhetőbbé tegye. Az anyagbecsztás Sorauer fenti munkájának legújabb kiadásában megjelent I. kötetével egyezik¹, s a régi anyaggal szemben sok jelentős, az újabb kutatásoknak megfelelő változást mutat,

Reianu. *Kohlensäure und Pflanze* Knapp. Halle a. d. S. 1920. 193 o. 3 grafikonnal.

A munka a Jagor alapítvány támogatásával jelent meg. Tárgyalja a CO₂ assimilációra vonatkozó legújabb elméleteket és a gyakorlati mezőgazdaságnak és CO₂ probléma egymás közötti viszonyát, — a levegő CO₂ tartalmát, illetve ennek a változásait. Objektív kritikával megírt, jól használható, összefoglaló munka.

Fehér Dániel.

APRÓ KÖZLEMÉNYEK.

Herbarium Hanakianum. A szabadságharcot megelőző évtized természettudományi mozgalmaiban élénk részt vett Hanák János. Irodalomtörténetünk mint zoologust szokta emlegetni. Élet-rajzírója, Pólya József említi azonban, hogy szenvedélyes növénygyűjtő is volt s a regensburgi fűvésztársaság 1848-ban oklevelével tisztelé meg². Növénygyűjteményét nem igen szokták emlegetni. A Magyar Nemzeti Múzeum *Flora Hungarica*-jában a Vágner Lajos-féle Herbáriummal kapcsolatban Hanák névvel is találhozunk ugyan, mint akivel Vágner összekötetésben állott³. Ennyi az egész. Kanitz a magyar botanika történetét tárgyaló

¹ Sorauer: *Handbuch der Pflanzenkrankheiten*. Parey Berlin. 1921. Sorauer halála után átdolgozták I. Graebner Berlin. II. Lindau. Berlin. III. Reh. Hamburg. IV. kiadás.

² Az állattan története és irodalma hazánkban. Irta: Hanák János. Kiadta: Pólya József Pest, 1849. V—X. lap.

³ A Magyar Nemzeti Múzeum Növénytára. Budapest, 1902. Hornyánszky Viktor nyomdája. 30. lap. Különlenyomat a Magyar Nemzeti Múzeum multja és jelene c. emlékkönyvből.

kis munkájában Hanákról, mint botanikusról tesz említést¹.

A kettős forradalom után, 1919. őszén, a jelen sorok íróját megbízták Pest egyik legrégebb középiskolájában, a piaristák új főgimnáziumában a természetrajzi szertár rendezésével. Ezen munkálatok alkalmával előkerült Hanák Herbárium. A gyűjtemény 23 fasciculust tartalmaz s körülbelül 3550 lapból áll. Ebből kb. 150 kriptogam növény, a többi virágos. A növények még most is jó állapotban vannak s néhánytól eltekintve helynévvel és évszámmal vannak megjelölve. A 1840—46. évekből származnak s nagy részük Máramaros-vármegyéből való, ahol Hanák Mármaroszigeten négy évig tanárkodott². Ezen idő alatt bejárta a környék magasabb hegyeit (Pietrosz, Hoverla, Gutin, Kőhát, Cziblesz) s nevezetesebb helyeit (Kabolyapojána — jelenleg Gyertyánliget —, Szlatina, Ökörmező, Szuligula, Dragomér, Rónaszék, Rahó, stb.) és szép gyűjteményt szerzett össze. Gyűjteményében megtaláljuk — hogy csak néhány nevezetesebb növényt említsünk — a *Ligularia (Cineraria) sibiricát* és a *Drosera rotundifoliát* a Kőhátról, a *Ranunculus crenatust*, a *Dryas octopetalát*, a *Tofieldia borealist*, a *Pinguicula alpinát*, a *Soldanella alpinát* a Pietroszról, a *Campanula carpathicát* Trebusányról, a *Dianthus compactust* a Trojagáról, a *Lathyrus (Orobus) laevigatust* Mármaroszigetről, a *Menyanthus trifoliatát* Gutin környékéről, a *Taxus baccatát* a Cziblesről stb. A második hely, ahonnan szintén számos növény található Hanák gyűjteményében, Vác. Itt ugyanis 1845-ben tanárkodott s bejárta a környéket (Nagyszál, Göd, Esztergom, Kövesd). Szabad idejében Hanák sokat utazott s így érthető, hogy gyűjteményében hazánk legkülönbözőbb tájairól találunk növényeket (Sátoraljaujhely, Tokaj, Pozsony, Nyitra, Beregszász, Oravica, Mehadia, Sopron, Keszthely, Fiume, továbbá Cherso, Dalmatia).

A gyűjteményben ezenkívül tekintélyes számmal szerepelnek az u. n. cserepéldányok, Hanák ugyanis a legtöbb magyar és számos külföldi botanikussal állott összeköttetésben³. A magyar botanikusok közül György, Müller

¹ Kanitz: Geschichte d. Botanik in Ungarn. Hannover 1863.

² Emlékkönyv a Királyi Magyar Természettudományi Társulat félé százados jubileumára (Budapest, 1892) c. munka 75. oldalán írja Staub Mór: „A hazai flórából különös érdeket kelthetett a máramarosi havasok növényzete. Adler András egri gyógyszerész két ízben értekezett az érdekes flóráról. Hanák János is, hozott onnan szép gyűjteményt és már az 1842. június 4-én tartott szakülésen indítványozta Mihálka, hogy a Társulatnak gyűjtött növényekkel kedveskedjenek.”

³ A kegyesrendiek központi könyvtárában őrzik Hanák Jánosnak a szakkörök előtt teljesen ismeretlen „Természettudományi Napló”-ját. A 32 oldalra terjedő kézirat az 1846—1849. évek közti időről közöl sűrűn stilusban feljegyzéseket és a kor természettudományokkal foglalkozó

(növényei Buda, Dunakeszi, Szt.-Endre, Soroksár, Szolnok, Csepel, Promontor, Vác környékéről valók), Sadler, Bolla (számos gomba és fűféle Szentgyörgy, Bazin, Dévényujfalu, Malacka, Fertő környékéről) és Kovács Gyula küldtek neki növényeket. Ez utóbbi részint saját gyűjteményéből (Wien, Tirol, Csehország, Poroszország, Kolozsvár, Czég) részint a vele összeköttetésben állók (Schlosser Horvátország, Gerenday, Fuss) gyűjtéséből juttatott Hanák-nak. Szép számmal kapott növényeket a *Botanischer Tauschverein in Wien* útján is. Ez úton került gyűjteményébe Bilimek, Fürstenwärther, prof. Hatzii, Kerner, Lagger, Lorinser, Oenicke, Rechsteiner, Pokorny, Skofitz, Tauchinii, Widerspach — hogy csak a legfontosabbat említsük — gyűjtéséből. W. Noe iter orientalejából ez uton kapott növényeket s valószínűleg ez uton került összeköttetésbe E. Pittoni, Sekera, Kablik, Buek, Opitz, Melichar, Spitzel, Hinterhuber, Hoffmann s még néhány más botanikussal, akiknek gyűjteményéből szintén van növényei között néhány példány.

A Hanák-féle gyűjteménnyel együtt még két kisebb herbárium került elő. Az egyik kb. 300 lapból áll s Nendtvich Károlytól való, a másik pedig — kb. 150 lap terjedelmű — Kalchbrenner Károlyé. Nendtvich Károly már atyja oldala mellett kedvelte meg a növénygyűjtést². Növényei Pécs, Pest, Harkány, Gastein és Karlsbad környékéről valók s az 1836 és 1863 közti évekből származnak. Kalchbrenner Károly, aki a pesti piaristák tanítványa is volt¹ elsősorban gombákat gyűjtött fiatalabb éveiben azonban virágos növényekkel is foglalkozott. Növényei ebből az időből származnak s a Szepességből (Dvernyik, Olaszi, Tátra) valók. Cserében állott Hazslinszky-vel és Scherffel-lel, mert ez utóbbi gyűjtéséből található növényei között a *Drosera rotundifolia* és a *Comarum palustre* Uj-Lesznról.

férfiakra adatokat. Ebből megtudjuk, hogy Hanák az akkori idők számos botanikusával állott összeköttetésben. A királyhágóntúli vidékről pl. felszólították, hogy a Brassai és Nagy által készitendő Fűvészkönyvhöz szolgáltatson adatokat. Herbáriumra ezen részének megértéséhez szolgáljon a következő néhány idézet: „Néhány ritkább növényt kaptam Pécsről Nentvichtől“, 1847. tavaszelő 9.-én „Bécsbe 60 példány *Waldsteinia geoides* Kovács Gyulá-nak“, tavaszelő 31.-én Kovács Gyulától Bécsből 190 növényt kaptam“, őszelő 15.-én „Növényszállítás dr. Fühnrrohrhoz“.

¹ Róna Jenő: Emlékezés Nendtvich Tamásról. Botanikai Közlemények VIII. K. 61—64 l. és Szinyei: Magyar írók élete és munkái Budapest 1903, IX. K. 976—893 l.

² Kalchbrenner Károly. Magyar Növénytani Lapok X. k. 66. l.

Az említett három gyűjtemény a kiváló férfiak iránti tiszteletből a *Herbarium Collegii Ordinis Scholarum Piarum Budapestini*-féle növénygyűjteményben külön helyet foglal el s a szakemberek számára mindenkor rendelkezésre áll.

Karl János.

A *Cardamine bulbifera* (L.) Crantz terméketlenségéről.

A természet sokféle változásai között mindig találunk bizonyos hasonlóságokat, melyeket a már ismert jelenségek csoportjában igyekszünk elkönyvelni. Ilyen pl. a sarjgumókkal szaporodó *Cardamine bulbifera* (*Dentaria bulbifera*) nagyfokú sterilitása.

A régiek, így Linné, De Candolle a növény ivaros szaporodásának háttérbe szorítását a bulbillák fellépésével járó egyszerű Correlációs jelenségnek tekintették. Kerner, Knuth a hiányos rovarbeporzással, Schulz pedig a növény lelőhelyeit vizsgálva a terméketlenséget a tengerhez való közelséggel hozta összefüggésbe. Legujabban Ernst nyomán F. Schwarzenbach¹ körültekintő florisztikai, fejlődéstani és sejttani vizsgálatok alapján kimutatta, hogy a nagyfokú terméketlenség keresztezés következménye.

Ez a faj nemcsak külső alakjában degenerált ivarsejtjeivel különbözik a fajrokonaitól, hanem a sejtmagállományát alkotó chromosomák számában is, t. i. a többiek kétszerese (48). Ismeretes azonban, hogy az állandóan kettős chromosomaszám kereszteződések révén jön legtöbbször létre, mint pl. a *Primula Kewensis*-nél (*Pr. verticillata floribunda*). A két szülő növény chromosomái kisebb-nagyobb fokban különböznek, nem egyesülhetnek pontosan egymással; az ivarsejtekben végbemenő elrendeződések nem történhetnek pontosan és így gyakori lesz a terméketlenség².

Előfordulhat ugyan chromosomakettőzés spontán uton is mint pl. az *Oenothera Lamarckiana gigas*-nál, ilyenkor az új növényalak erősebb, hatalmasabb ugyan a szülőnövénynél, de alakban nem különbözik. Különbözik a spontán kettőzés keletkezése még nincs teljesen megvilágítva.

Más kérdés, hogy milyen szülőktől származhatott. A természetes és mesterséges *Dentaria* sectióhoz tartozó *Cardamine* bastardok, intermediaerek, a két szülő növény középalakjai; *C. bulbifera* keresztezéseknél, mindig csak a megtermékenyült, tehát a termős növény tulajdonságai léptek előtérbe, köztesalakokat nem sikerült Schwarzenbach-nak megfigyelni. A chromosoma-kettőzés követke-

¹ Fr. Schwarzenbach: Untersuchungen über die Sterilität von *Cardamine bulbifera* (L.) Crantz.

² Gelei S. dr. A chromosomák hosszanti párosodása s e folyamata örökléstani jelentősége. Bpest, 1920—21. Akadémia kiad.

tében úgy látszik luxuriáns sajátságok keletkezettek, ezzel magyarítható a *C. bulbifera* virágzati szárának erős megnyulása. Lehetséges az is, hogy ősei kihaltak, vagy a *Cardamine* genus más sectiójához tartozó fajok hybridje. Mesterséges előállítás azonban még így is nehézségekbe ütközne, mert pl. a *Primula Kewensis*-nél sem az első hybridgenerationál, hanem csak a másodiknál jelentkezett a kettős chomosoma-szám, de akkor is csak szórványosan.

Pénzes Antal.

A *Syringa Josikaea* történetéhez. A „Nemzeti Társalkodó” már 1830-iki évfolyamában megemlékezik a *Syringa Josikaea* felfedezéséről (344 l.). Ezt a kis cikket már Flatt is ismerteti a Jósikafáról írt kis népszerű monografiájában. Az azonban úgy látszik elkerülte Flatt figyelmét, hogy a *Syringa Josikaea* egy ismeretlen poeta-lelket annyira fellelkesített, hogy hazánk híres szép bokrát egy „A' Syringához” címzett költeményében meg is énekelte, mely költői mű ugyancsak a „Nemzeti Társalkodó”-ban jelent meg 1830-ban a 425. lapon. A költő, ki álnév alá rejtőzött és magát mint „Mindenik — Radnaskőben” írja alá, így zeng:

A' Syringához.

Magyar földön termő Plánta
Ezer esztendeje már
Hogy a' Király. Fejedelem
'S haza, kebelébe zár!
Régi neved. — Josikaea
Fényes nevet veve fel, —
Botsáss meg! hogy nem láthatva
Töllem, így tiszteltetel.

G. E.

Szakosztályi ügyek.

A Növénytani Szakosztály 1922. évi december hó 14-én tartott 256. ülése

Elnök: M o e s z G. Jegyző: G o m b o c z E.

1. Elnök jelenti, hogy a legutóbbi szakosztályi ülés óta Bárdos Remig pannonhalmi főapát 5000 K-t, Trautmann Róbert építész 20,000 K-t adományozott a Szakosztálynak. Kálovics Rezső főiskolai tanár pedig 1000 K-val alapító tagjaink sorába lépett. A Szakosztály az adományokért hálás köszönetét fejezi ki.

2. M o e s z G.: a) „Botanikai vonatkozások Petőfi költészetében”:

A: előadás alkalmából a Szakosztály a Petőfi-Társasághoz és a Petőfi-centennarium bizottsághoz üdvözlő iratot intézett.

b) „Mykologiai közlemények”.

3. D e g e n Á.: „Bryologiai érdekességek Budapest flórájában”.

4. S o ó R.: „Adatok Magyarország adventív flórájához. II.”.

5. D e g e n Á.: „Wittmack. Landwirtschaftliche Samenkunde c. művének ismertetése”.

6. C s a p o d i V.: „Növényakvarellek”. (Bemutató.)